

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VII istungjärk.

162. koosolek.

7. juulil 1931.

Sisu:

1. Tubakamaksu seaduse muutmise ja täiendamise seadus — III lugemisel.
2. Aktsiisimaksu määrade seaduse muutmise seadus — III lugemisel.
3. Eesti Vabariigi 1932/33. aasta kulude ja tulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seadus — II lugemisel.
4. ja 6. Endise Eestimaa Mõisnikkude Maakrediitseltsi põhikirja uuendamise korra seadus — I lugemisel.
5. Järgmise koosoleku määramine.
6. Sisupunkt 4. järg.
7. Tööstuslikkude käitiste tööaja seadus — I lugemisel.
8. Koosoleku lõpetamine kvoorumi puudumisel.

Koosoleku avab esimene abiesimees
M. Martna kell 17.25 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi
A. Tõllassepp.

1. Tubakamaksu seaduse muutmise ja täiendamise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **M. Laarmann**.

Seaduseelnõu võetakse vastu ühes redaktsiooniliste parandustega paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

Aruandja **M. Laarmann**: Ma kandidin seaduseelnõu ette redaktsiooni komisjoni poolt läbi vaadatud kujul, ja et ta ka nii vastu võeti, teen ettepaneku, seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni mitte anda.

Ettepanek võetakse vastu.

2. Aktsiisimaksu määrade seaduse muutmise seadus — III lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni aruandja **M. Laarmann**.

Juhataja: Selle seaduseelnõu II lugemisel jäeti ära paragrahvide teksti ettekandmine, ma kavatsen selle jätta ära ka III lugemisel.

Seaduseelnõu võetakse vastu ühes redaktsiooniliste parandustega paragrahvide viisi ja terve sisu korraga.

Aruandja **M. Laarmann**: Kuna seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni poolt on läbi vaadatud ja siin peaaegu sugugi parandusi tehtud ei ole, teen ettepaneku, seaduseelnõu redaktsiooni komisjoni mitte anda.

Ettepanek võetakse vastu.

3. Eesti Vabariigi 1932/33. aasta kulude ja tulude eelarve arvel lepingute sõlmimise ja eelkrediitide määramise seadus — II lugemisel.

Rahaasjanduse komisjoni laiendatud koosseisu aruandja **O. Suursööd**.

Juhataja: Ma kavatsen jätta ära selle seaduseelnõu paragrahvide teksti ettelugemise.

Seaduseelnõu võetakse vastu II lugemisel.

4. Endise Eestimaa Mõisnikkude Maakrediitseltsi põhikirja uuendamise korra seadus — I lugemisel.

Üldkomisjoni aruandja **A. Lep**s.

Juhataja: Sõna on rkl. Tonkman'il. Teatan Riigikogu liikmetele, et kui rkl. Tonkman peaks kauem kõnelema kui 15 minutit, siis kõneleb ta rkl. Järve' kõneaja arvel.

K. Tonkman: Austatud Riigikogu liikmed! Selle küsimuse juures sundis mind sõna võtma koonduse rühma esinemine. Kui ühel Riigikogu koosolekul kõnelesin sellest, et koonduse rühmas on inimesi 1½%, kes riiklikult mõelda mõistavad, siis sünnitas see tol korral teatud ärevust koonduse rühmas, ei olnud sellega rahul. Pean ütleva, et minu ütetus ei olnud sel korral õige, see oli liialdus. Täna selgus, et seal on palju vähem riiklikult mõtlemaid inimesi, sest muidu ei oleks koonduse rühma liige kuidagiviisi niimoodi välja tulnud, eriti põllumeeste kogude rühma vastu. See väljaastumine on tahes-tahtmata välja kutsunud ka neid asju, mida ma mitte sel korral ei oleks Riigikogus avaldanud, kui koonduse rühm mitte nii ei oleks ennast põllumeeste kogude vastu üleval pidanud. Ja seda mitte ainult nüüd, — vaid alati on see nii.

Kui siin ühel eelmisel Riigikogu koosolekul rkl. Juhkam juhtis tähelepanu, et

mina oma kõnes olevat väga palju halba teinud maapangale, isegi õõnestanud maapanga lugupidamist välismaal, kus meil lootust olevat olnud maapangale krediiti saada... (V a h e l h ü ü e.) Ma kõnelen sellest, millest härra Juhkam kõneles, et maapank ei saa oma pantkirju välisurul realiseerida. Pean tähendama, et igal Riigikogu liikmel on õigus maapanga tegevuse arvustamiseks sellepärast, et ta on riiklik maapank. Sellepärast on igal ühel Riigikogu liikmel õigus ja otsekohe kohus maapanga tegevust arvustada. Sel korral tõmbasin üksikud jooned ja näitasin, et maapank ei ole suutnud neid ülesandeid täita, mis tema peale pandud. Aga kui sisuliselt asja juurde minna ja vaadata, kuidas maapangas lood on, siis ei saa sellest vaikides mööda minna, seal on asju, mida peab ette tooma. Maapanka juhib koondusemees härra Lehtman. (V a h e l h ü ü e.) Räägin ka teistest. Räägin, kuipalju tal võimu on ja kuidas ta toimib. (V a h e l h ü ü e.) Kui ta tegevus nii hea on, mispärast siis nii ärevusse satute? (V a h e l h ü ü e.)

Juhataja: Palun kõnelejat mitte segada.

K. T o n k m a n: Maapangas sünnib kummalisi asju ja selle juhtimine on ebaloomulik, millest ei saa vaikides mööda minna. Nimelt panga president on ühel ajal, olles maapanga president, olnud ka kommertsponga direktor. (V a h e l h ü ü e.) See puutub asjasse. Härra Lehtman oli see, kes andis avalikult teada ajalehtedele, et see ei vasta tõele, et tema kommertsponga direktoriks olnud. Ma räägin seda maapanga juhatuse liikme härra Jans'i poolt ettetoodud andmeil, mis ta viimasel maapanga nõukogu koosolekul rääkis. (V a h e l h ü ü e.) Ja härra Ast kõneles, ja mina kõnelen seda ka. (V a h e l h ü ü e.) Ma kannan asja nõnda ette, kuidas kõneldi. Härra Jans kõneles sellest olukorrast, kuidas president ei pea maapanga juhtimist nii tähtsaks, kui seda on peetud teistes pankades. Samal ajal võttis Lehtman kommertsponga palka kuni 125.000 senti kuus, kokku üle 600.000 sendi. Sellele ei vaielnud mitte härra Lehtman vastu, vaid teatas, et see olevat õige, ta olevat informatsiooni otstarbel kommertspongas olnud ja juhatuse koosolekuteest osa võtnud ja protokollidele alla kirjutanud. Ja kommertsponga sai ta 125.000 senti kuus palka, (V a h e l h ü ü e.) see on üle 600.000 sendi, pluss sellele maapanga presidendi palk.

Maapanga presidendi Lehtman'i korraldusel viidud suurel summal maapanga raha kommertsponga hoiule, maapanga nõukogu on soovitavaks pidanud raha

kommertsponga hoiult ära tuua, kuid maapanga presidendi Lehtman'i korraldusel on üle 40.000 krooni jäetud kommertsponga hoiule. Kui kommertsponga pankrotti jäi, — ma ei vastuta nende mõtete eest, — siis on summa, mis kommertspongas hoiul, mitteseaduslikult viidud üle Pikalaenu Panga arvele, arvata-vasti tuleb maapangal üle 40.000 krooni kahju võtta. Kui see raha maapangale kahjuks ei tule, siis tuleb ta Pikalaenu Pangale. Kahju saab üks või teine riigi pank.

Edasi. Maapanga juhatuse liikmele Johanson'ile anti puhkuseaega ja lubati välismaale minna. Ta läks. Samal ajal läks ka Lehtman maapangast välismaale, ilma maapanga üht juhatuse liiget, kes üksi panka jäi, informeerimata. Kuna põhikirja § 88 näeb ette, kuidas tuleb niisugusel korral toimida: „Panga juhatuse esimehe haiguse korral või äraolekul täidab esimehe kohuseid tema abi; esimehe abi haiguse korral või äraolekul määrab rahaminister temale asemikuks juhatuse liikme.“ Maapanga direktor Jans kõneles, et oli päris piinlik seisukord: juhatuse esimees on ära, asetäitja on ära, kedagi asemele ei ole määratud, ja mina ka ei saanud asju otsustada, sest puudus põhikirja järele volitus. Maapank oli olemas, aga tegelikult ei olnud teda mitte, sest juhatust ei olnud kohaveal, kes panka juhiks. (V a h e l h ü ü d e d.) Minge ja küsige härra Lehtman'i käest, millal see oli. (V a h e l h ü ü d e d.) See oli mineval aastal. (V a h e l h ü ü e.) Kus meie siamaani olime?! (V a h e l h ü ü e.) Kahjuks oli nüüd alles esimene maapanga nõukogu koosolek, millest osa võtsin. (V a h e l h ü ü e.) Nüüd oleks huvitav küsimus, — sest sel ajal oli Majanduseministriks härra Zimmermann —, kas temal oli teada, et lood maapangas nii olid, ja kas maapanga esimees teatas Majanduseministrile oma äraolekust, ja missugused korraldused tegi Majanduseminister, — et maapank mitte niisugusesse seisukorda ei oleks sattunud, et ei ole juhatust, kes vastutab. Oleks väga huvitav kuulda, kuidas seal asju aetakse? (V a h e l h ü ü d e d.) Nüüd samal ajal, kui 40.000 krooni jäeti kommertsponga, (V a h e l h ü ü e.) otsivad ja tahavad põllumehed laenu saada, kuid raha ei anta põllumeestele, vaid hoiti raha halvast pangas hoiul. Kui tulevad siin koondusehärnad ja kõnelevad, et oksjonikuulutusi on niipalju, et seinugi ei jätku, kuhu neid kleepida, siis on see teie pärandus, mis sealt tulemas on. (V a h e l h ü ü e.) Kuid teie mõtteosalised teenivad sadasid tuhandeid kuus. (V a h e l h ü ü e.) Lugu on nõnda, kui tulete ja kõnelete korruptsioonist ja jagamisest, siis teadke, et teie, koonduslased, olete jaga-

mise mehed. Mina olen andmed ette toonud ja küsin, kas on see loomulik, et niisugune olukord maapangas edasi kestab? Direktor Jans ütles, et lugu on niisugune, et enam ei saa asju ajada muidu maapangas, kui peab presidendiga kirjalikult asju ajama. Nii on lood, ja niisuguseid lugusid kandis direktor Jans umbes tund aega ette. Vaadake, kuidas ühes riiklikus pangas asju aetakse! Võib öelda, et need mõned märkused, mis ma ette kandsin eelmisel koosolekul selle kohta, et maapank ei ole suutnud oma ülesandeid täita, ei ole midagi selle vastu, — mis muud selles on. Olen kindel, et ükski asutus, kes niikaugele läinud, ei saa edukalt töötada. (Hulgalised vahelhüüded.)

Juhataja: Palun rahu!

K. Tonkman: Nii näete, et maapank seisab praegu allpool arvustust oma sisemise korra ja asjaajamise poolest. Niikaugele on ta läinud koondusemehe Lehtman'i juhtimisel. Kui teie tulete ja peate tarvilikuks meile ägedalt kallale tungida, meid asjata süüdistada, siis küsin ka mina oma rühma nimel: kui kaua valitsus niisugust seisukorda maapangas lubab ja kui kaua peetakse see härra maapanga presidendi kohal, et seda asja ei selgitata ja ei saadeta teda sinna kohta, kuhu niisugused inimesed saadetakse, kes sarnaselt toimivad? Siin ei võiks teistsuguseid arvamisi olla. Kui maapanga asjaajamine on niisugusele pinnale läinud, siis on vaevalt loota, et meie põllumajandus sellest kasu saab. Olen kindlal veendumusel, et maapangas paremat tulla ei või, niikaua kui see härra maapanka juhib. Kui kõneldakse siin, et direktor Johanson kuuluvat meie rühma, siis mina ei tea, missugusesse rühma Johanson kuulub, aga lugu on niisugune, maapanga juhatus on kimbus, ei saa asju ajada. Panga põhikiri annab panga presidendile suure võimu kätte. Kõneldi, kuidas ilma teisi juhatause liikmeid informeerimata ETK-st üks ametnik toodud ja antud panga varandus ja raha talle üle. Aga vastavad põhikirja paragrahvad näevad ette, et juhatause liikmed peavad solidaarselt vastutama. Need asjad on niisugused, mis olla ei tohi, ja mis kiire korras peavad muudetud ja kord ja lule seatud saama.

Edasi tähendas rkl. Juhkam, et mina olevat omas kõnes puudutanud teravilja seadust ja öelnud muuhulgas, et niipea, kui midagi põllumajanduslikku küsimust kõne all on, hakkavad kohe koondus- ja tööerakond kisama. Ma kriipsutan seda alla, see on täiesti õige. Kui mina ütlesin, et teravilja seaduses on endisel Riigivanelmal Strandman'il omad teened, siis seda mina ütlen ka praegu. Tal on tingi-

mata oma teened sel alal, et teravilja seadus niisugune on, nagu ta praegu on. Aga kuidas tööerakond ja koondus visklesid selle kallal, see on ka teada. Mina kannan protokollist ette, kuidas need asjad on olnud. See on õige, et mina ütlesin teravilja seaduse aruandmisest ära, aga mul olid selleks omad põhjused. Mina ei taha kaua Riigikogu aega viita, aga et seda küsimust on puudutatud, siis lubatagu, et ma selle vastuseletusega näitan, kuidas tõepoolest lood olid. Küsimus seisis selles, kas põllumehed saavad vilja eest kindla hinna, ja kas nad saavad oma vilja ära müüa. Ametlikust protokollist loeme järgmist. Mina olin seaduse aruandja ja põllumeeste kogude rühmale oli teravilja seadus teataval määral vastuvõtmata, sellepärast et olid üksikud küsimused, mis tahtsid parandamist saada. See ettepanek, mille ma tegin, oli ühtlasi põllumeeste kogude rühma ettepanek ja järgmine: „§ 1. Nisu, rukkid, otre või nende jahu, tangu ja kruupe, võivad välismaalt sisse vedada ainult need isikud, ettevõtted ja ärid, kes on ostnud põllupidajailt või nende ühistegelisel ühingutel kodumaa nisu, rukkid ja otre Vabariigi Valitsuse poolt määratud headuses, hindadega, ajal ja hulgal.

Vabariigi Valitsuse poolt määratud viljahindade alammäär, mis põllumehele makstakse keskmises headuses ja kuivuses vilja eest, ei või vähem olla kui: nisu — 26 senti, rukkid — 20 senti ja odrad — 15 senti kg kohal, kus põllumehelt vili vastu võetakse.“ Ja protokollis on lühidalt nimetatud, et „Oma ettepaneku põhjenduseks toob aruandja ette, et odrade ja tangude suur sissevedu teeb tarvilikuks laiendada kaitset ka kodumaa odrale. Kuna viljatollide vastu on kõvasti vaieldud, selle juures aga soovi avaldatud, et viljahinnad püsivad oleksid, siis tuleks siseturu viljahind seaduses kindlaks määrata. Minu ettepanekus tähendatud hinnad põhjenevad põllumajandusliku raamatupidamise talituse andmetel vastavate viljade tootmiskulude kohta.“ See oli koonduse ja tööerakonna komisjoni liikmetele vastu võtmata. (Vahelhüüed.) Mina tõi ette asja käigu. Siis, et küsimust selgitada ja läbi mõelda, tegin järgmise ettepaneku: „Aruandja K. Tonkman esitab vastuvõtmiseks järgmise resolutsiooni:

„Rahaasjanduse komisjon tunnistab, et teravilja seadus tuleb ümber töötada alljärgnevatel põhimõtetel:

1) Kodumaavilja kasuks määratakse seadusega viljaimportööridele sunniviisiline kodumaa vilja ostmine.

2) Kodumaa viljahindade alammäärad määratakse kindlaks.

3) Importeeritavatele rukkile, nisule ja odrale määratakse toll.“

See ei olnud teile vastuvõetav ja lükati tagasi. Meil ei olnud kindlat usku, et Vabariigi Valitsus säärast viljahinda määraks, mis põllumeestele vastuvõetav oleks. (V a h e l h ü ü e d.) Hind oli madalam. Meil ei olnud usku, et Vabariigi Valitsus vastava viljahinna põllumeestele määraks. Samuti ei olnud usku, kas nisuostust üldse asja saab. Arvamine ei petnud: nägime, missugune suur välisnisu sissevedu algas, sest nisu veeti väga palju sisse, ja praegune valitsus pidi küsimuse otsustama — ja nisud osteti põllupidajatelt ära.

Enne teravilja seaduse kolmandat lugemist tuli Riigivanem härra Strandman rahaasjanduse komisjoni ja avaldas oma seisukoha, mis järgmiselt protokolleeritud: „Teisel lugemisel on seadus komisjonis omandanud niisuguse kuju, mis on valitsuse seisukohalt vastuvõetamatu. Seaduses peab olema kaks põhimõtet: põllupidaja peab saama õiglase hinna oma vilja eest ja leiva hind peab võimalikult vähem tõusma. Nüüd on komisjon aga seaduse põhimõtted kõrvale jätnud. Nõnda on, komisjon paranduse sisse viinud, et rukki hind määratakse kindlaks ühe aasta peale. Tehniliselt on võimatu hinda aasta peale kindlaks määrata. Tähtsam lahkuminek Vabariigi Valitsuse ja komisjoni poolt tehtud paranduste vahel seisab § 3-as. See, et ei arvestata põllupidajate omatarviduse norme, teeb valitsusele viljamüügi kontrolli teostamise võimatuks. Samuti ei saa nõus olla ka ladude maksustamisega sel kujul, nagu seda komisjon soovib: see toob leivahinna tõusu.“

Valitsusele on tarvilik see viimane paragrahv seaduseelnõus, mis komisjoni poolt kustutatud. Valitsusel on aega tarvis seaduse maksmapanemise eeltööde tegemiseks. Kui komisjon neid seisukohti omaks ei võta, teeb valitsus sellest omad järeldused.“

Selle peale tähendas Riigivanem, ilma et oleks saanud mingeid tarvilikke küsimusi temalt küsida, et tal enam aega ei ole ja lahkus komisjoni koosolekult. Vaadake, nii oli lugu teravilja seadusega. Mis aga eriliselt meile tundus imelikuna, oli see, et vilja ladusid, mis väljast sisse toodud, arvesse ei võetud. Selle tagajärjel on praegu suured viljatagavarad, nii et kuskil ei ole kohta, kuhu kodumaa rukist müüa. Valitsus ei saa vilja realiseerida. Need on lühidalt kokku võttes need põhimõtted, mida põllumeeste kogude rühm siin kaitses, mis seni on täiel määral püsinud, ja neid ei ole tegelik elu ümber lükanud, vaid need on näidanud, et meie seisukohad on õiged olnud. Nii on lugu Teravilja kaitseseadusega. Selle juures ütlesin kindlasti, ja ütlen seda ka praegu, et meie oleme kindlal veendumusel, et koonduse rühm, samuti ka tööerakond olid Tera-

vilja kaitseseaduse vastased, nad ei tahtnud seda nii vastu võtta, kuidas see põllumehele vastuvõetav oleks olnud. (V a h e l h ü ü e.) Pean ütleva, see on rohkem härra Strandman'i isiklik teene. Tema ütles komisjonis, et tahab seda läbi viia, mida ta riiklikult tarvilikuks peab. Need on härra Strandman'i mõtted. (V a h e l h ü ü e.) Härra Fuks ütles siin, et mina olevat komisjonis loobunud aruandja koostest. Need põhimõtted, mille pärast loobusin, on praegu õigeaks osutunud. Rukis on meil müümata, sest ei leidu ostjaid, ja selle tagajärjel on viljahinnad langenud. Ütlesin ette, kui teie nisule tolli peale ei pane, siis ei ole enam kohta, kuhu meie nisu paneme. Edasi ütlesin ma, et viljahinnad on madalad, ja see on ka õigeaks osutunud. (V a h e l h ü ü e.)

Kui nüüd otsekohe krediitkassa seaduse juurde üle minna, siis küsis rkl. Kõster, mis annab krediitkassa. Juba siis ütlesin vahemärkusena, kas tõesti arusaamine nii nõrk on, et ta veel küsib, mis krediitkassa annab, ja seda räägib endine põllutööminister! Selle küsimusega tuleb endine põllutööminister, kellel ometi peaksid meie põllumajanduse krediidiolud teada olema, et need mitte head ei ole, peaksid selgesti teada olema põllumajanduse lühiajalised võlad, et sellel kõik on oma eelmäng olnud, millest koonduse käed puhtad ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Alati ja ammu on põllumeeste kogude rühm toonitanud siit kõnetoolilt ja komisjonides, et meie põllumajanduse krediteerimine on kõige halvem, mis olla võib, et maapank panga raske iseloomu tõttu ei suuda neid ülesandeid täita. Meie põllumeestel ei olnud panka, kust nemad võiksid põllumajandusele krediiti saada, ja sellepärast on põllumehed pidanud kasutama lühiajalisi ja kalliprotsendilisi laene aktsiapankadest.

Kui endine põllutööminister küsib, mis annab krediitkassa, siis peab imestama, kuidas arvab endine minister meie põllumajandust finantseerida. On selge, et meie ei saa riigikassalt nii suuri summasid kasutamiseks anda teistele kihtidele, kui seda koondus on saanud. (V a h e l h ü ü e.) Teie olete kõik saanud, mis vähegi ihaldanud, maad olete saanud, raha, ja metsa olete omavahel jaganud. (V a h e l h ü ü e d.) Siin on küll põhjust teile ette heita. Maal tahetakse meie põllupidajate silmi varju heita, seadust valesti tõlgitseda, selleks on teil küll iseäralik anne, selle vastu küll keegi teiega võistelda ei saa. Aga ülesehitavat tööd on teie juures vähe leida. (V a h e l h ü ü e.) Kui rkl. Penno ütleb, et nüüd tullakse jagama, tahetakse miljonid ära jagada, missugustest miljonitest on siis jutt, kui põllumehed on aastakümnete eest oma higi ja

vaevaga kopikaid kogunud ja maksud maksnud, varasid kogunud, ja nüüd öeldakse, vaat, see on riigi varandus. Mis õigusega krediitkassa põllumeeste käest ära võetakse, mis õigus on riigil selleks olemas? (V a h e l h ü ü e.) Korralikust ja mittekorralikust maksimisest ei ole juttu. Kui põllumehele antakse võimalus krediite korraldama hakata ja uus agraarpank luua, siis nüüd ütlete teie, et see on pahe. Muu keegi ei tohi seda teha, kui riik. Niisugune põhimõte ei ole õige. Krediitkassa kohta on põllumeestel kõige suurem õigus, kes on sinna raha maksnud. Mis on nüüd siis korraga lõhki kärisenud? Mitu päeva on kanget tolmu löödud. Mitte midagi ei ole lõhki kärisenud. Rkl. Penno räägib demokraatiast, see on ju otse demokraatia vastu, kui ütlete, et põllumeestel pole õigust. Demokraatia põhimõte on see, kui inimesed tulevad kokku ja ise hakkavad omi asju korraldama. Missuguseid edemise sihte teie tahate põllumajandusele anda, kui teie ütlete, et see krediitkassa midagi ei anna. Olge lahked, öelge, mis teie kava on. (V a h e l h ü ü e.) Missugune kava Teil, härra Kuris, on? Teie endine Majanduseminister istub seal, missugune põllumajanduse krediteerimise kava temal oli? (V a h e l h ü ü e.) Mina, härra eksminister, olen Teiega väga palju kõnelenud ametlikult ja eraviisil, ma ei ole kuulnud, et Teil oleks mingi põllumajanduse krediteerimise kava olnud. Aga seda olen küll Teie käest kuulnud eraviisil ja ka ametlikult, et krediitkassa uuesti ellukutsumine hea ei ole. Teie olete ka öelnud, et see maja peab maapangale minema. (V a h e l h ü ü e.) Nüüd tuleb härra Köster ja ütlete, et seda öeldud ei ole. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis õigus on maapangal krediitkassa maja peale? (V a h e l h ü ü d e d.) See ei ole riigi varandus, vaid põllumeeste poolt kokkupandud varandus, see ei ole kunagi riigi varandus olnud. (V a h e l h ü ü d e d. — N a e r.) Mis te nüüd naerate, kui ma ütlesin, et see on põllumeeste poolt kokkupandud varandus, kui seal üldse varandusi on. Kas on riik sinna ühtki penni andnud? (V a h e l h ü ü d e d.) Ma räägin Eesti riigist, ma ei ole Vene riigist rääkinud. (V a h e l h ü ü d e d. — N a e r.) Nii siis, kui nüüd põllumeestele lubatakse seda asutust korraldama hakata, nüüd ollakse korraga vastu ja öeldakse: teil ei ole mingit rahalist programmi. Teil ei ole seda programmi olemas. Meil on programm olemas, et põllumeestele lubatakse põllumajanduse krediteerimist ise korraldada. Siin on üks tee näidatud, et sihile saada. Kui mitu korda meie rühm käis Riigivanem Strandman'i ja Majanduseminister Zimmermann'i juures põllumajanduse krediteerimise korraldamise küsimusest kõnelemas!

Siis oli ikka üks vastus: et riigi ressursid ei võimalda. Teile peaks väga hästi teada olema, et selle poole aasta jooksul ei ole kuidagiviisi kullajõed kokku voolanud, et nüüd võimalik oleks korraga põllumehe hakata krediteerima. (V a h e l h ü ü d e d.)

Paistab täiesti iseäralik olema, et niipalju kui põllumajanduse korraldamise küsimusi, olgu missugused tahes, päevakorral on, tungite teie, koondusemehed, kohe põllumeeste kallale. Kas ei ole teie lugemata kordi „P. K. Estonia“ maha teinud? Aga olge mureta, „P. K. Estonia“ töötab edasi. Kuipalju teie eksporttapa-majadest olete kõnelenud, — olge mureta, ka neil ei ole midagi häda. Meie ei ole sõnagagi puudutanud neid asutusi, mis teie juhtida on. Võin teile öelda, et ka krediitkassa, kui ta ükskord niikaugemale jõuab, et teotsema hakkab, sama edukalt saab töötama, kui teised asutused. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, härra Köster, kui oletadagi, et riik sinna raha annab, no mis kuritegu see siin on? (V a h e l h ü ü e.) Ma räägin ju, missugune korrupsioon maapangas lahti on. Riiklikus pangas ei tohi nii olla.

Aruandja A. Leps (fakt. märk.): Rkl. härra Strandman hüüdis vahele, nagu oleks Vene riik andnud mõisnikkude krediitseltsile raha toetuseks, nagu ma aru sain. Kuid mingit toetust ei ole antud, vaid 1802. aastal on antud raha laenuna. See on üle 125 aasta tagasi, Aleksander I ajal. Siin on öeldud: «Повелѣли выдать насчетъ соединившагося дворянства займообразно съ извѣстными условіями по пяти сотъ тысячъ рублей серебромъ на каждую Губернію изъ казначействъ, и сверхъ того открыть изъ государственной казны Эстляндскому дворянскому банку на особенныхъ правилахъ, въ указѣ правящему должность государственнаго казначея изображенныхъ затѣмъ двухъ милліоновъ рублей ассигнаціями, подъ залогъ недвижимыхъ имѣній и за ручательствомъ всего дворянства въ сію кредитную систему вошедшаго.»

Tähendab 500 tuhat, pool miljonit hõbedaga on antud laenuks, ja veel kaks miljonit on antud laenuks assignaatsiaga tema varanduste pandi peale. Seda tagasi nõuda, mis üle 125 aasta eest tagasi mõisnikkude krediitseltsile antud, oleks rohkem kui imelik. Arvan, et mõisnikkude seisus seda suutis ära kasutada, kui ta tagasi ei ole maksnud. Härra Strandman ütleb, et tagasi ei ole antud.

Nii et see on täiesti asjata öelda ja põhjendada seda, mis üle 100 aasta tagasi sündis, et see on riigi varandus.

Iga ettevõtte, iga juriidiline isik, kui ta tegevusvõimetuks muutub, siis jääb

sellest järele varandusetomp, ja käesoleval korral antakse seadus selleks, kuidas selle varandusetombuga ümber käia.

M. Juhkam (fakt. märk.): Härrad Riigikogu liikmed! Minu faktiline märkus puudutab seda osa, mida etendas härra Tonkman teravilja seaduse vastuvõtmisel ja millest ta kõneles praegu. Asi iseenesest on ju võrdlemisi värske, ja ma arvan, et rida Riigikogu liikmeid veel mäletavad, kuidas asi komisjonis arenes. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Tonkman pidas ja kaitses rahaasjanduse komisjonis seda joont, mis oli komisjoni suurele enamusele täitsa vastuvõtmata. Vähe veel sellest, härra Tonkman sattus vastollu ka suurema osa oma rühma liikmetega. (V a h e l h ü ü d e d.) Suurem osa põllumeeste rühma liikmetest rahaasjanduse komisjonis toetas kindlasti härra Suursööt. (V a h e l h ü ü d e d.)

Juhataja: Palun rahu, kõnelejal on 3 minutit kõneaja.

M. Juhkam: Härra Soots, Teie kõnelete ka minu 3 minuti arvel. (V a h e l h ü ü d e d.)

Härra Tonkman oli aruandja lühikese aja. Konfliktide tõttu pani ta aruandja kohustused maha, ja uueks aruandjaks valiti härra Suursööt. Pärast sattus härra Tonkman vastollu ka härra Suursöödigaga. Mäletan üht konflikti, kus härra Tonkman tegi teravaid etteheiteid härra Suursöödile, et viimane seaduse põllumeeste käest täiesti ära mängivat. Härra Tonkman tuletas meelde, mida tema kaitsnud, kui tema aruandja olnud. Härra Suursööt vastas sapiselt: „Jah, Sina katusid seda kaitsta, kuid kahjuks ei viinud midagi läbi.“ (V a h e l h ü ü d e d. — J u h a t a j a koputab haamriga.)

M. Laaraman: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Ma olen ühes asjas ühe oma lugupeetud eelkõnelejaga täiesti ühel nõul, nimelt härra Köstriga. Ta ütles: kui ei ole põhjendusi väidete kaitseks ette tuua, tullakse kärinaga. Kes alla jääb, see võitleb kisaga. Minule on see seletus täiesti arusaadav. Tänapäevaste ennelõunaste kõnede puhul üks minu rühmakaaslane, kes oli linnas käinud ja siia tagasi tuli, ütles, et Toompea platsil on inimesed seisma jäänud, pead kokku pistnud ja öelnud: Ei tea, kas seal üleval on tulekahju, või mis seal on? Aga selgus, et härra Penno rääkis siin. Ma pean ütlema, et niisugust kärinat ja mürtsu on Riigikogus ennemalt keegi vaevalt teinud. Ma kardan, kui hakatakse Riigikogu mööblit vaatama, kas ka pärastiste kõnelejate peale ei veeretata süüdi, et need mööblile

on haiget teinud. Selles mõttes mina oma lugupeetud Riigikogu kaaslasega olen täiesti ühes nõus, nimelt härra Köstriga, kui ta siin oma rühmakaaslasemale märkuse tegi. Aga teiseks paneb mind imestama see, mis pärast armastavad koondusemehed avalikult Riigikogu kõnetoolilt üksteise pead pesta, see võiks sündida vaikselt oma rühma toas. Milleks seda siin ägedalt teha, kui vaikselt läbi saab? Ma kardaksin veel, et ega hääletugevus ei näita seda, et mõttet õiged ja selged on. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui Teie minu lugupeetud rühmakaaslase härra Teemandi kõnet võrdlete härra Penno kõnega, siis on see pianissimo fortissimo kõrval. Aga see on arusaadav, härra Penno on noor mees, ja mis mõtete puuduse tõttu ära jääb, seda peab füüsilise jõuga kaasa aitama. Kuid minu arvates hääletugevus ei ole mõõdupuu selleks, kas mõtted ja väited õiged on. Seepärast arvan mina, et ei maksa siit kõnetoolilt Riigikogu mööblit löhkuda, ega kuulajate kuulmishäiredele väga viga teha. Seda esiteks, härra Köstri märkusele. Teiseks arvan mina, et ka see põhjus, mille pärast ütles härra Köster ennast välja tulevat, see on õieti ta esines siin täiesti oma nime vääriliselt, pidas oma nimeväärilise kõne, nii manitsusekõne, ja sagedasti juhtub nõnda, et nimi ka inimest iseloomustab, aga ma pean ütlema, et see härra Köstri jutlus natukene kõrva läks märgist, ja nagu alati on köstri jutlusel vähe kuulajaid, nii oli ka lugu siin, jutlus oli pikk, aga sisu oli kõhn. (V a h e l h ü ü e.) Jah, väga õige, minu nimi on tõepoolest nõnda. Aga kui Teie arvate, et Teie Saksamaal selle doktori nime saite, ja et Teil doktori tiitel on, siis eksite väga, see Saksa doktori nimi ja Oskari nimi ei anna Teile mingit õigust. (V a h e l h ü ü e.) Meil on härra Köster küll olemas siin parlamendis, on teisigi tema nimekaime, aga ei maksa arvata, et nad kõik üheväärilised on.

Härra Köster nimetas siin, et teda on välja kutsunud meie rühma liikmete väljaastumised. Mulle näib, et siin härra Köstri mälu lühike on. Kui ta meelde tuletaks, kes läks päevakorras olevast küsimusest kaugelt mööda, ei rääkinud mõisnikkude krediitkassa põhikirja uuendamise seadusest, vaid hoopis muud, hakkas siin omavahelisi asjakesi kordama ja unustas selle juures ära, et kes klaaskatuse all on ei tohiks kive pilduda teiste poole. Ma mõtlen, see on tuttav, härra Fuks tuli sellega välja. Meil Pärnumaal võetakse naljana, kui härra Fuks kõnelema tuleb. Kui ta välja tuleb, siis on kindel, et kuulajad puuduvad. Härra Fuks'i seisukohalt on vist väga vastuvõetav, et siin peavad ikka mõned teda kuulama, siit kõik ära pääseda ei saa, ja härra Fuks

tarvitas oma õigust selleks, et oma pikki lugemisi maha pidada. (V a h e l h ü ü e.) Jah, härra Köster, mina ütlen, et mina härra Riisiga kõnelesin, ja meil oli 450 kuulajat.

Nii siis, kui nüüd vaadata härra Köstri väljaastet, siis pidas ta õieti selle manitsusekõne enesele ja oma rühmakaaslastele. Ta tähendas, et siin seadusest minnakse mööda ja räägitakse hoopis muid asju. Ta täitis hoolega oma põhimõtet, rääkis seadusest mööda minnes mõne sõnaga, ja õiendas siin väikesi koodeid asju. Minu arvates peaks natuke asjalikum olema seaduse arutamise juures. Peaks jääma päevakorra-punkti juurde, aga mitte iidamast ja Aadamast rääkima. Mis on siis õieti käesoleva seaduse vastu öeldud? Mina olen väga hoolega kuulanud, kuigi mul pole võimalus olnud osa võtta kõigist üldkomisjoni koosolekutest, aga mõnel korral olen siiski seal olnud. Pean tunnistama, et nii mõttelagedaid, igavaid ja tüütuid kõnesid vaevalt on Riigikogu komisjonides kuulnud, nagu üldkomisjonis selle seaduse arutamisel ja paari teise seaduse arutamisel. Need olid nii tüütud, et komisjoni liikmed rääkisid, et õieti hirm oli mõelda sellele, kui jälle komisjoni koosolekule pidid minema. Kas tahetakse siis seda igavust ja tüütavust teistkordselt siia Riigikogu koosolekule tuua. Ma arvan et see on asjata. Kui oleks vastasparteil midagi ette tuua, siis võidaks seda ette tuua kokkuvõetult. Aruandja näitas õige trehvalt sellele, et seisukohti on niipalju ja väga üksteisele vastukäivaid, et õieti aru ei saa, mis vastasrind tahab. Üks on selge, nad ütlevad, et neile ei ole seadus vastuvõetav, aga peapõhjus, mispärast seadus neile vastuvõetav ei ole, on selgitamata jäetud. Härra Köster küsib, mis annab krediitkassa põllumeestele? Ma arvan, see peaks selge olema. Ta annab põllumeestele ühe võimaluse oma krediidiolusid korraldada. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, härra Kask, mulle ei tee minu nimi häbi, mina olen siinamaani oma nime auga pidanud, samuti nagu minu esivanemad. Teie arvate, et minu nimi on prostoi, aga mina kirjutan seda väga heameelega ja luban ka, et seda larvitatakse, ning seega ei saa mind puudutada. (V a h e l h ü ü e.) Härra Kask, kui härra Kalbus on Teid võtnud oma eestkostjaks, siis tehke seda pärast. Ma saan aru, et Teile nii mõnigi kord ei meeldi, kui Teile natukene tõtt öeldakse, aga ega siin midagi parata ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei ole Teie nimegi nimetanud, ei ole Teile vastu vaieldud. Mina võtan üldiselt sõna ja ma arvan, et mul on selleks sama õigus kui igal teisel, ja kui ma asjalikult räägin, siis ei oleks teil asja vahelhüüdeid teha.

Esiteks äratas imestust vahelhüüe keskrühmadelt, et põllumehed sirutavad käe riigi või vähemalt võõra varanduse järele välja, kui mõisnikkude krediitseltsi seaduse põhikirja uuendamine läbi viiakse. Kui nüüd õieti natukene järele mõelda, mida õieti selle seaduse põhikirja uuendamine annab, siis ei suuda ma aru saada, kuidas tahetakse seda väidet põhjendada. Kas see on siis võõra varanduse või riigi varanduse järele käe välja sirutamine, kui laenuvõtjad, kes on mõisnikkude krediitseltsist laenu võtnud, kaasa rääkida võivad seltsi asjade juhtimisel. Endisel ajal, meie teame, oli meie maa seisukord sellane, et mõisnik oli peamääraja paljudes asjades ja küsimustes. Ka siin oli neil peasõna rääkida, ja kui nad vähemaid laenuvõtjaid ei tahtnud tunnistada seltsi liikmeteks, kui seda ajaloolist ülekohtu nüüd parandada saame, siis öeldakse, see on käe väljasirutamine võõra vara järele. Minul puudub arusaamine selles küsimuses, kuidas tahetakse seda seletada. Siin ei ole tegemist niisuguse asjaoluga, nagu keskkohalt härrad koonduse kõnelejad ja vahelhüüdjad näitasid, nagu oleks siin tegemist varanduse jagamisega. Missuguse varanduse jagamisega? Ega krediitseltsi ometi riigi metsad ei ole, seal räägitakse, et need on ära jagatud ja kännud järele jäänud, vaid siin on tegemist ajakohase uuendusega, kus pank, mis õieti surmaunes viibib, ellu äratatakse ja need, kes sealt laenu saanud, võiksid tegevusest osa võtta. See on hoopis muu asi. Härra Fuks tähendas omas suures tarkuses, et ega siin varanduse jagamisega tegemist ei ole. ja ütles, vaadake, kes korralikult on maksanud, need ei saa midagi, aga need, kes korralikult laenu ei ole tasunud, saavad. See aruanne näitab, et sarnane hingeduline joon on valitsemas ka mõne rühma meeleolus. Nemad näevad igas seaduses ia sammus, mis kuskil tehakse, ikka midagi saamisest, kus iga seadus peab andma teatavale osale inimestele midagi saaki. Vaadake, see on väga veider kuulda, et mõni mees natukeseks ajaks ei saa unustada seda põhimõtet, see on saamapolitikat. Kas siis arvatakse näiteks, et linnade hüpoteegiseltsil, kellel on suur hulk laenuvõtjaid, need on korratud maksjad, kellel seltsi vastu veel kohustusi, seda ei või öelda. Hüpotegiseltsist võetakse laenu pika aja peale, ega seal ei ole korratuid maksjaid, kelle laen edasi läheb. Ses mõttes on veider arusaamine, kui mõnel pool tähendati, et siin on tegemist saamisega. Minul on üldse meeles, kuidas mõni tuttav inimene iga asja juures toonitab, vaadake, mina ei või selle asja poolt olla, sest ma ei saa siit midagi, meie ei saa siit midagi. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei öelnud teie kohta, ütlesin mõni mees. Pa-

lun minu sõnu mitte ümber pöörata. Kui meie endisel ajal ühes koos vagunis sõitsime, siis puutusime kokku ühe tuttava härraga, kes igal juhul muud ei rääkinud, kui, selle poolt ei saa olla, sest ma ei saa sealt midagi. Seda mõtet on ka siin arendatud. Öeldakse, meie ei saa krediitselfside uuendamise poolt olla seepärast, et sealt ei saa midagi. Tähendab igalpool peavad nemad need saajad olema. Siin ei ole aga sellega tegemist, siin on tegemist põllupidajate laenu korraldamisega. Ja kui siin mõnesugused väljavaated paistavad olema, et selle selfsi uuendamisega laenude korraldamine näib võimalik, siis ei tohiks selle põhikirja uuendamise vastuvõtmisega viivitada. Imelik paistab see asjaolu, mille peale ka üks meie rühma kaaslane tähelepanu on juhtinud, et kui võetakse seadused vastu, mis ei puutu põllumajandusse, siis sünnib see vastu vaidlemata. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui on arutamisel hoolekanne ja pensionid, siis on härra Köster väga vabameelne, siis tõstab ta selle poolt oma käe, ja ka ta rühmakaaslased tõstavad käed. Ka Pärnu linnapea härra Kask ja härra Baars ütlevad siis, et meie oleme vabameelne kamp, ega ole needsinatsed parempoolsed. Teisel juhtumisel ütlevad nad aga, põllumees, siin lõpeb meie vabameelsus ja mulle paistab, et siin on härrade koonduslaste ja tööerakondlaste vabameelsus lõppenud. (V a h e l h ü ü e.) Kahjuks tuleb aga nende härrade vabameelsust hanijalgades kirjutada. (V a h e l h ü ü e.) Seal see viga on, sest härra Köster ja ta mõttekaaslased on ainult niikaua vabameelsed, kui neile see mõttevabadus isiklikult kasulik. Muil juhtumistel aga on nad selle vastu. (V a h e l h ü ü d e d.)

Ma arvan, et käesoleva seaduse juures on asjata pikemalt vaidlusi pidada, sest uuemad mõtteavaldused midagi uut ei ütle, ja kui järgmine kõneleja hakkab kõnelema, siis kordab ta seda, mis eelmine rääkinud ja halvemas väljaandes. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla taskuväljaandes. Mul ei pruugi seletama hakata neid üksikuid näiteid, mis toodi meie rühma poliitilisest elust. Selleks oli eriti osav härra Köster. Ta manitses teisi: hoidke omad näpud puhtad, et ei tooks küsimusse rühmapolitikat. Ta unustas selle juures ära... (V a h e l h ü ü e.) Ah soo, vaat jah, nõnda oli. See, mis teie ütlesite, need olid üldised asjad. Gutman on üldine asi, ma saan aru, jah! (V a h e l h ü ü d e d.) Mulle meeldis väga meie endise Riigivanema härra Teemandi kõne algus, kus ta ütles, et rühmapolitikat peab ikka juhtima teatav kaugem väljavaade, idee. Kui idee puudub, siis edasi ei saa. On küsitav, kas on varemalt nii ideelagedaid seletusi vastasrinna poolt ette toodud, kui siin. Tahe-

takse takistada selle seaduse vastuvõtmist, tahetakse vaielda põllutöökoja seaduse vastu, tahetakse vaid kõigile vastu vaielda ja viivitada, mis puutub põllumajanduse olukorra parandamiseks. Kui arvatakse, et see suurt poolehoidu maal leiab, siis jätmata vastuvaidlejad oma arvamise juurde. Nad arvavad, et nende kõne väga suurt mõju avaldab partei kasvamisele. (V a h e l h ü ü d e d.) Ega see, härra Soots, esimene kord ei ole, meie oleme seda ennemgi näinud ja korduvad veelgi. Aga ega see kaugele ei vii. Niisugune keerutamine keerutab kõnelejat kõige ennem sisse, niisamuti härra Köstri ja mõne muu vaiksema kõneleja.

5. Järgmise koosoleku määramine.

J u h a t a j a : Juhatusel poolt teen järgmise ettepaneku:

Riigikogu 163. koosolek pidada homme, 8. juulil 1931, kell 10 homm., võttes päevakorda käesoleva koosoleku päevakorra punktid 3—10.

Ma lisan siia juurde, kui täna päevakorras olevad seaduseelnõud I lugemisel vastu võetakse, siis tulevad need homme muidugi II lugemisele. (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on vastu võetud.

6. Endise Eestimaa Mõisnikkude Maa-krediitseltsi põhikirja uuendamise korra seadus — I lugemisel.

(Punkt 4. järg.)

J u h a t a j a : Sõna on rkl. Penno'l. Ma lisan juurde, kui härra Penno peaks üle veerandtunni kõnelema, siis on talle oma kõneaja edasi andnud rkl. Sikkar.

R. Penno: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Laarman arvas heaks minu eelmist kõnet märkida, et see on valjem tundunud, kui harilikult ta kuulnud Riigikogus. Pean ütleva, et minu kõne oli õieti rkl. Teemandi temperamentsele kõnele järgnev, nii et võite aru saada, mispärast ta temperamentsem oli. Ma arvan, et see kuidagi hukkamõistetav ei saa olla.

Lugupeetud rkl. Tonkman on heaks arvanud esile tuua terve rea küsimusi Eesti Maapanga kohta, millistest küsimustest ma ainult neid esile tooksin, mis selgitatud, et tagasi tõrjuda sarnaseid arvamisi, mis tema kõnest võib järeldada maapangas olevate asjaolude kohta. Pean tähendama, et ma kuidagi ei pea sündsaks puudutada asjaolusid, mis panga sisemised asjad on, ja ei saa ometi maapanga nõukogu asjaolusid siia kõnetooli tuua. Võiks siis ka mõnest teisest pangast tuua asjaolusid, mis ka väga huvitavad on.

Mis aga puutub üksikutesse küsimustesse, mis huvitavad laiemaid ringkondi, nende kohta tahan siiski teatavat faktilist materjali ette tuua. Kõigepealt, maapanga nõukogu koosolekul, kus maapanga seisukord arutamisel oli, on kindlasti seletatud, et maapank ainult protsentide vahet 2.000 sendi suuruses kätte saanud ei ole, kõik summad, ka protsendid, on kätte saadud. Saadaolev summa, millest räägitakse, või nõue kommertspanga tombu vastu, on alusetu. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, ma ütlen, kui teie tähelepanelikult direktor Jans'i oleksite kuulnud ning neid asjaolusid, siis ei oleks teie niisuguseid järeldusi teinud, nagu täna tegite, et maapank kahju on saanud. Maapank on oma summad kätte saanud, maapank on ka jooksvalt arvelt oma protsendid kätte saanud, ainult protsentide vahe 2.000 sendi suuruses on kätte saamata.

Mis puutub aga teistesse asjaoludesse, nagu oleksid maapanga asjad kõik korrrast ära, siis selle kohta võin Riigikogule teatavaks teha, et meile kanti ette andmed revisjoni toimkonna poolt, ja revisjoni komisjon, kes Vabariigi Valitsuse poolt erakorraliselt määrati, tegi selgeks, et maapanga asjad kõik kõige paremas korras on. Järelikult et seal mingi korralagedus valitseks, et seal arvepidamine sassis oleks ja raha kaduma oleks läinud, see tõele ei vasta. Maapangas, nagu revisjoni tulemused näitavad, — see ei ole panga sisemine revisjon ega Riigikontrolli revisjon, olgugi et ühel ajal oli ka Riigikontrolli revisjon olnud, — leiti kõik asjad korras olema. Isiklikud vahekorrad, mis on juhatuse esimehel olnud ühe teise pangaga, see on kõik iseküsimus. (V a h e l h ü ü e.) Praeguse valitsuse poolt määrati see revideerimine ja leiti kõik kõige paremas korras olevat. Ma olen seda revideerimise akti näinud... (V a h e l h ü ü e.) Härra Tonkman'il peaks see teada olema, sest revisjoni komisjonilt kanti see nõukogu koosolekul ette.

Mis puutub direktorite vahekorda, direktor Lehtman'i ja direktor Jans'i vahekorda, siis mina nendesse küsimustesse ei lasku. Mina ei taha neid küsimusi puudutada, sest need ei ole Riigikogu kompetentsi kuuluvad asjad. Need on panga sisemised asjad, ja vastavalt sellele on need panga sisemise organi otsustada. Juhatuse esimees on isikliku sõnavõtmise all tähendanud, et tema saab vastu vaidlema dokumentide najal nendele asjaoludele, mis siin ette toodud. Muu seas härra Tonkman põhjendas ka seda, et härra Lehtman olevat kommertspangas direktoriks olnud ja kõigile protokollidele alla kirjutanud. Härra Lehtman nõukogu koosolekul eitas seda ja ütles, et tema pöörab kommertspanga likvideerimise komisjoni

poole ja palub sealt vastavad dokumendid, millega tema võib esineda selle kohta, kas tema on alla kirjutanud kõikidele protokollidele või mitte. (V a h e l h ü ü e d.) See küsimus on minu arvates lahendatud. Teame, missuguses meeolus Lehtman'il töötada tuleb, teame, missugused keerutused siin käimas on ja mis ka avalikkuse ette viiakse. Muu seas ei ole saladus, et teie kõige oma jõuga tahate teda sealt välja kangutada. See on selge. Panga kui niisuguse kohta ei tahaks aga ette tuua, et maapangas oleksid asjad sassis ja korrratud, et see riiklik pank ei suudaks oma ülesandeid täita, need asjaolud ei vasta tõele sellepärast, et panga sisemine revisjoni toimkond ei ole sääraseid väärnähteid leidnud. See sisemine revisjoni toimkond ei ole koosnenud üksi koonduse inimestest, vaid seal on seisnud ka Hariduse- ja sotsiaalminister. Ka teie ridadest Harjumaal liikuv Rooberg, kes nõukogu liige, on selles revisjoni komisjonis. Otsused on ühemõelsed olnud. Kahjuks härra minister viimasel revisjoni komisjoni koosolekul ei olnud, kus süüdistati härra Lehtman'i, et ta seadusevastaselt ühe ametniku on pankasisse toonud... (V a h e l h ü ü e.) Igatahes võib öelda, et ka siin asjad korras on. See ametnik on vastutavate ametnikkude ühingu liige, ja vastutavate ametnikkude ühing on teatanud, et tema selle ametniku eest vastutab, ning ta on oma varanduse pandiks pannud, et rahasummad korras oleksid. Ka pangas toimepandud revisjon, mille aktid meie saime, on näidanud, et asjad korras on. Et maapank oleks korralage asutus, niisugust muljet ei tohiks Riigikogule mitte jääda. Ühest riiklikust asutusest, nagu seda maapank on, niiviisi kõnelelda ei tohi. Kui tahate üksikule isikule kallale tungida, kui tahate härra Lehtman'ile kallale minna, siis minge, aga ärge ühele riiklikule pangale ilma põhjuseta kallale minge. Praegusel ajal, kus riiklikud pangad on sunnitud olnud teatud kokkutõmbamisi tegema, — ja valitsuse erakorraline senaatorlik revisjon, mis valitsus oma koosolekul määrab, on leidnud, et need asjaajamise korraldamised, mis maapanga poolt ette võetud, on asjaajamise süsteemi lihtsustamise mõttes tagajärjerikkad olnud, siis minu arvates ei tarvitseks ka Riigikogu selle juures peatuda.

Põllumeeste kogude ridadest on meile Teravilja kaitseseaduse pärast ette heidetud, nagu oleksime meie põllumeeste vastased, nagu poleks meie lasknud omal ajal teravilja seadust vastu võtta ja härra Laarman ennustab juba isegi järgmiste päevakorrapunktide kohta, et meie põllutöökoja seaduse juures eitavale seisukohale asume j.n.e. Härrad Tonkman ja Laarman järeldavad, meie kuulsime seda

ka härra Tupitsa suust, et see on kõik põllumehe vastu. Siit on eelkõnelejad selle peale tähelepanu juhtinud, et teravilja seaduse vastuvõtmine Riigikogu komisjonis ei ole tarvilikul määral mitte edenenud, ja põhjusi on siin väga mitmesuguseid olnud, ja meie kuulsime härra Juhkami suust, et siin kõnelejad peavad mitte mujalt, vaid oma juurest puudusi ja leppimatusi otsima. Kui Teie ei olnud, härra Tonkman, muu süsteemiga nõus, kui sellega, mida Teie ideaalseks pidasite, ja mida Teie praegu püüate kaitsta, siis Teie olite nii paindumata, et Teid võis ainult murda. Isegi Teie rühm pidi Teid murdma, et viia Teid teatud kompromissile, mida kujutab enesest praegu teravilja seadus. Ei ole meie, ei ole ka teie tunnistanud, et see seadus ideaalne on, ta on tõesti kompromiss. Kahjuks ei läinud selle kompromissi peale Teie mitte alguses kohe. Teie olite tollide pooldaja ja olete seda ka praegu, ja arvate, et ainult tollid on need päästjad, ja seepärast tahtsime pressida tolle läbi. Teised ei leppinud sellega ja ütlesid, et tollid on vastuvõtmatud, ja meie näeme, et seaduse vastuvõtmine selle läbi, et ilmingimata ühed pressisid peale ja teised olid vastu, ei edenenud. Oleks nende kokkuleppe kavade juures kiiremini kokku lepitud, oleks asi parem olnud. Aga nagu oleksime meie kõige aja selle seaduse vastu töötanud, seda teie tõendada ei saa. Meie kava oligi Riigivanel kokkuleppe aluseks. Ma ütlen veel enam, meie rühm neid ettepanekuid, mis teie tegite hindade alammäärade kohta, mida siin tsiteerisite, on kaasa hääletanud ja selletõttu need ettepanekud rahaasjanduse komisjonis läksid läbi teie ja meie ühisel toetusel, ja nüüd tulete selle eest meile kivi viskama. (V a h e l h ü ü e.) Just hindade alammäär oli. (V a h e l h ü ü e.) Neid ei võetud vastu sellepärast, et valitsus ütles, et need on talle vastuvõtmatud. (V a h e l h ü ü e.) Meie inimesed hääletasid selle poolt, Teie võite seda kinnitada. Ma ütlen edasi. Ega seega, et seadus läbi viidi ja maksma pandi, ei ole ainult ühel rühmal teened. Teie arvate, et teie selle teene osaline olete, teie rühmast oli küll aruandja, kui suuremast rühmast, aga ma pean ütleva, et seda seadust kõik rühmad läbi viia aitasid, ja see seadus sääras kompromiss-seadusena Riigikogu ette tuli. Selleaegsel opositsiooni kõnelejal oli õigus. Keegi ei tahtnud tunnistada, et tema seaduse autor, sest sellel kujul ei olnud seadus tööerakonnale vastuvõetav, ei olnud teile ega meile vastuvõetav, aga see oli selleaegne sünnitus. Nüüd seletate ja kõnelete, aga ma ütlen, peab olema objektiivne vanade asjade hindamisel ja käsitamisel. Härra Tonkman viimases kõnes pidas vajalikuks teha meid kangeteks

meesteks. Ta ütles, et meie oleme kõik maad ära jaganud, metsad ära jaganud ja ei tea mis veel. Nii tugevad ja nii võimsad meie olnud ei ole, sest paljud meie kavatsused on vastu kaljut jooksnud. (V a h e l h ü ü e.) Aga palju on siiski läbi läinud. Neid algatusi on päevakorral rohkem olnud, kui neid kasutatud on. (V a h e l h ü ü e.) Pean ütleva, et ma olen tänulik härra Kalbus'ele, et mulle seletate seda. Pean heameelega konstateerima, et teie olete viimasel ajal nõندانimetatud maadejagamise ette ennast rakendanud, kuigi sõnaliselt. Teie tahate ka väikemaapidajaid muidugi aidata ja lubate vähemalt deklaratsioonis sama teed käia, mida meie alganud oleme, mille peale meie rõhku oleme pannud. Võib-olla et see mõnele näib jagamisena, kuid iseenesest on see paratamatu, ja meie algatusel omaaegse härra Strandman'i valitsuse pealekäämimisel asus Põllutöoministerium kava koostamisele, kuidas väikemaapidamiste korrastamist läbi viia. Ega teie ei ole õieti midagi muud teinud, kui selle kava üle võtnud ja selle halvemaks teinud. Kas te üldse selle järgi käima saate, seda meie muidugi ei tea. Kui teie selles mõttes kõnelete, et meie oleme jagajad, kui teie selles mõttes kõnelete, et nüüd seda enam ei tohi, siis mängite meie arvates väga halba mängu.

Edasi tahtsin käsitada käesoleva seaduse puhul praeguse valitsuse kavatsusi meie laenude korraldamise asjus. Siin on kõik põllumeeste kogude kõnelejad rõhutanud, et maal on oksjonilaine väga raske, ja oksjonid järjekindlalt suurenevad. Selle kõige põhjus on muidugi see, et koonduk üldse maakeral olemas. Lasta ainult põllumeeste kogudel eksisteerida, see olevat õige. Minge ja seletage seda rahvale, rahvas ei usu niisuguseid väiteid, ja põhjusi ei saa ju ometi tuua. Ma ütlen, milised teie kavatsused siin on. Igatahes ma olen ajakirjandusest lugenud teie kavatsusi ja olen mõjuvalt poolt kuulnud, et need ajakirjanduse teated vastavad tõele, et siis on Põllutöoministerium teie juhtimisel asunud seisukohale, et oksjonilainet ära hoida, selleks on vaja luua niisugused eriasutused, kelle poole laenusajaad võivad pöörata. „Nooles“ nägime huvitavaid kohti, kus laenusaja, kes on raskustes ja ei suuda tähtajal vekslit välja osta, pöörab asutuse poole. Ja siis, vaatamata sellele, et nüüd panga seisukoht on teistsugune, vaatamata sellele, et seal arvatakse teisiti, sõidab komisjon kohale, kes hakkab uurima, ja niikauaks pannakse kõik sissenõudmised seisma. (V a h e l h ü ü e.) Hoiusummade kohta ei mõeldud seda teha. Aga on kõnelnud sellest, et siis väljaspool pangaasutust seisev komisjon teeb otsuse, see astub jõusse, ja võlg ingrosseeritakse

12 aastaks 8%-ga, ja laenuasutus vaadaku, kuidas ta omaga toime saab. Kui teie niisuguste kavadega tulete, mida ajakirjandus on näidanud võimatutena ja mis siiski tõele vastavad, siis peame ütleva, et teil üldse kavasid ei ole. Need ei ole mingid kavad. Kui minu rühmakaaslane härra Köster puudutas laenude pikaajaliseks muutmist, siis on tehtud sellest suur küsimus. Põllutööminister on juhtinud Kohtu- ja siseministri tähelepanu sellele, et tema ametnikud ei täida õieti oma ülesandeid ja kohuseid, mis seaduse järgi nende peale pandud, seaduslik järelevalve, see ei ole enam Kohtu- ja siseministri ülesanne, vaid Põllutööministri ülesanne. Vahekorrad on teil täiesti sassi läinud. Ühelt poolt Põllutööminister peab võtma enda peale kohtupristavite ja politsei tegevuse seadusliku järelevalve, sest Kohtu- ja siseminister härra Hünerson ei oska seda kuidagi, ei mõtlegi seda teha. Vaadake, kuidas võivad asjad sassi minna. Nüüd tulete aga meile ette heitma, et meil ei ole kavasid. Mis see siis õieti pakub? Ega meie mõnel oksjonil ei ole, kus üksteise võidu üle pakkuda võime. Meie ei saa seepärast kavasid esitada, et valitsusevõim on teie käes. Ajakirjandus pasundab, mis-sugused kavad Põllutööministeeriumist tulevad. Põllumees ootab, et temale tul-lakse abiks, kuid tulevad ainult paberlikud kavad, mis on naeruväärsed.

Vaheaeg kl. 19.17 min. — kl. 19.35 min.

R. Penno (jätkab kõnet): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Enne vaheaega ma kõnelesin sellest, missugused kavad on praegusel Vabariigi Valitsusel oksjonite ärahoidmiseks maal. Need kavad ei ole arvustust välja kannatanud, ja valitsuse esitajad on pidanud need tagasi võtma. Missugune kava on praegu, seda ei tea, aga igatahes see kava, mille kohta ka ajakirjandus sõna võtnud, oleks meie rahasaajanduse näris sassi viinud. Selle asemel, et asja parandada, oleks kindlasti tulnud terve rida panga krahhisid, sest kui väljaspool laene broneeritakse ja teisest küljest hoiusummade kohta seda sama mõõdupuud ei tarvitata, siis on pangad sunnitud likvideerimisele minema.

Rkl. Tonkman ja teised on korduvalt rõhutanud, et mis te kõnelede krediitseltsi juures üldse, teil ei ole õigust üldse kõnelda, sest kes ei ole otsekohta seal laenu-saaja, sellel ei ole midagi tegemist selle krediitkassaga, ja sel tagajärjel ei olevat meil siin sõnaõigust.

Ma olen omaltpoolt näidanud mitmel korral, ma ei hakka seda kordama, et riik on siia teatavad summasid juurde maksnud. Seega iga Eesti maksumaksev kodanik on õigustatud siin kaasa kõnelema ja

on kohustatud kaasa kõnelema ja seda enam on õigustatud kaasa kõnelema, et paljud meie riigi kodanikkudest on oma kohustused nende kahe krediitseltsi vastu õiendanud. Nende kodanikkude arv on suur, igatahes nende arv on suurem, kui järelejäänud liikmete arv, ja neile ei taha teie mingit võimalust anda osa võtta sõnaõigusega seltsi loomisel. (V a h e l h ü ü d e d.) Härra Riigikogu Esimees juhib tähelepanu, et igaüks võib osa võtta. (V a h e l h ü ü e.) Seal tuleb aga laenata. (V a h e l h ü ü e.) Mine hakka pantlehtede paketti müüma, teistel ei ole tarvis pantlehtede paketti vastu võtta, neil on need juba olemas. (V a h e l h ü ü e.) Siin on vaks vahet. Kui teie õieti tahate loogilised olla, siis võrrelge neid, kes maksid kulla alusel oma kohustused krediitseltsi vastu ja neid, kes seal praegu veel liikmed on ja kellele on ilmasõjaaegne olukord võimaldanud 1 rbl. = 1½ senti, siis teie näete, et õiglasest vahekorra ei ole juttugi. Ühel olid kohustused kulla alusel — 1.000 kuldrubla tuli maksta, nüüd tuleb 15 kuldrubla maksta, kui kullaalusele ümber arvata. Nüüd annate sellele viimasele õiguse organitelt osa võtta, ja ma tahaksin veel enam öelda, miks jätate pantlehtede omanikud täiesti välja, miks kõnelete, põllumees on raha kokku pannud. Meie teame, et need, kes omad rahad on pantlehtedesse pannud, on suure ohvri kandnud. Kui teie kõnelete, et need, kes on osanikud praegu, et need on suure ohvri toonud, siis mõelge, et need, kes mahutasid raha pantlehtedesse, mis maksavad 1½ senti ja mille eest on makstud 4½%, siis näete, kas nad on väärt, et neile ka midagi võimaldatakse ja juurde makstakse. (V a h e l h ü ü e.) 1.000 senti peale. (V a h e l h ü ü e.) Ma eksisin, mitte 1.000 krooni, vaid 1.000 senti ja 4½% maksta, kus väärtus on 15 krooni peale alla langenud. Kui nüüd selle küsimuse juurde läheme, siis tulla ja kõnelelda tugevasti sellest, vaadake, teie ei lase õiglust jalule seada, teie olete põllumeeste vastased, olete vastased neile, kes on liikmeks jäänud, siis tuletage meelde neid küsimusi, kas sedaenam ei ole õigust küsida, mispärast ei ole siin osanikud ka teised, need, kes enne krediteerinud on, kes enne on oma võlad tasunud? Mispärast teie ei taha neid samaväärtuslikkudeks tunnustada? Kas nende raha, mis sinna makstud, ei ole sama väärtusega, sest kui midagi on säilinud, siis sellest ajast peale, kui raha midagi maksis kulla alusel. Järelikult on Riigikogul ka õigus neilt seisukohtadelt nende küsimuste juures kõnelda, ja teil ei ole mingit õigust rind ette lüüa ja kõnelda, et need, kes seda teevad, kõnelevad põllumeeste vastu. (V a h e l h ü ü d e d.)

Edasi. Mul oli juhus ühe väga silmapaistva majandusetegelasega kõneleda möödunud päeval, ja ta nagu ironiseerides küsis minult, mis teie Riigikogus selle krediitkassaga siis teete? Ma ütlesin: mis meie teeme, meid ei lubata selle asja juures kõneleda, öeldakse, et see ei ole teie asi; selge on see, et seadus vastu võetakse. Ta sel puhul tähendas, et temal on kõnelemist olnud ka koalitsiooni inimestega ja temal on mulje — nii ütles ta, — et esimene samm, mis selle krediitseltsi ellukutsumisel valitsusel tuleb teha, on garantiandmine sellele loodavale pangale. See olevat nagu juba ette otsustatud, see olevat nagu koalitsiooni kokkulepe. Ja täna lugupeetud rkl. Tonkman nagu juba võtab tagasi need seisukohad, mis komisjonis ja Riigikogus on kõige aja rõhutatud, et anname ainult põllumeestele omaalgatuse, anname neile ainult võimaluse, riik ei riskeeri millegagi, riigi küsimus on kõrvaline. Aga härra Tonkman ütles täna: aga mis siis ka on, kui riik annab. Ma ütlen, ma ei oleks sellest küsimusest mitte kõnelenud, aga mul on sarnased andmed, et riik ja valitsus vähemalt mööda ei pääse, ja nagu juba ette otsustatud on, et loodavale seltsile riiklik garanti, kui sarnane, antakse. (V a h e l h ü ü e.) Täiesti õige, kavad on. Kaval ongi see halbtus, et nüüd meil püütakse küsimus läbi viia ilmsüütuna, sarnasena, millel ei ole mingit tagamõtet, aga sellejuures on juba omal kavad olemas. Seda oleme mitmel puhul öelnud, et sarnased kavad sihivad sinna poole, et armas riik, tule ja aita! Järelikult omaabi põhimõte, mille jaoks see seadus luuakse, mille oreooli all viiakse seadus läbi, mille kaudu tahetakse saada välismaa krediiti, mille abil arvatakse raskuste kõrvaldamine võimalik olevat, millest kõnelesin lühiajaliste laenude juures, — selle tagamõte on see, et, armas riik, tule ja avita! Riigi garanti üksnes veel küsimust ei lahenda. Paratamata selle seaduseelnõu arutamisel, nagu üldiselt meie põllumajanduse krediteerimise küsimuses, peab valitsus selle peale mõtlema, kuidas odavat krediiti meie põllumajandusse juhtida. Kui ka välismaadelt kapital siia tuleks, kui ka sealt võimalik oleks saada, siis praeguste protsendimäärade juures oleks see ikkagi meie põllumajandusele väga ja väga raske. Valitsusel paratamata tuleks siin teisi võimalusi kasutada, teisi teid käia, et seda protsenti kuidagi odavamaks saada. (V a h e l h ü ü e.) Vist saab seda valitsus tegema ka selle panga juures, aga kui valitsus on angasheeritud, kuhu jääb siis see põhimõte, mis seletuskirjas selle seaduse põhjendamisel ette toodud, et vaja on vabadust anda, ei ole vaja riigi monopoliks teha, vaja eraalgatusele võimalus anda teotsemiseks, ja sel-

lelt seisukohalt välja minnes ongi see seaduseelnõu esitatud. Kavad on, nagu vahelhüüdes mulle põllumeeste ridadest Riigikogu Esimees tähendas, aga need kavad käivad risti vastu sellele põhimõttele, mis selle seaduseelnõu vastuvõtmise põhjenduseks Riigikogule toodud. Ei juleta tulla nende põhjendustega avalikult, täna kujutate asja nii, homme ütlete sootu vastupidi. Seda oleme sellelt valitsuselt näinud, oleme näinud teisest küljest seisukohtade vahetamist ja muutmist üle öö sarnaste suurte küsimuste juures, nagu seda on üldiselt finantseerimise küsimus, nagu seda on meie finantspolitiika. Seda lubada ei tohiks. Kahjuks härra Riigivanem, kes siin sõna võttis, meid nende küsimustega üldse ei pidanud vajalikuks tutvustada. Tema juhatas meid loodava panga juhatuse juurde. Siin peame ütlema, et selle seaduse järgi loodava panga juhatuse on ikkagi Vabariigi Valitsuse määrata, Vabariigi Valitsus määrab ajutise juhatuse, kes kõik need funktsioneerimise alused ja eeltööd peab tegema, et pank ellu võiks tulla. Järelikult Vabariigi Valitsus ise peab teadma, missuguste instruksioonide järgi see talitama peab. Siin juhatab härra Riigivanem aga loodava asutuse juhatuse juurde. Meie aga ei tea, missugused instruksioonid valitsus temale annab, keda tema sinna määrab, ja igatahes niisugune juhatamine ei tähenda midagi muud, kui küsimusest kõrvalepuiklemist, ja sellepärast kõik need sõnavõtmised, mis koalitsiooni ridadest, valitsuse ja aruandja poolt on tulnud, ei ole meid põrmugi sellele küsimusele lähemale viinud, vaid rida kõrvalküsimusi on üles tõstetud, et kuidagi peaküsimusest kõrvale puigelda, ja seda on tarvis avaliku arvamise ees kinni naelutada.

(Sekretäri kohale asub sekretäri teine abi **O. Gustavson**.)

Edasi oleks vaja veel tähendada, et praegusel ajal kogu maailmas sinna poole sihitakse majanduslikkude küsimuste arutamisel, et suuremaid jõude koondada, suuremaid üksusi luua selleks, et siis teatavaid tagajärgi majandusepõlul saavutada. Meie näeme seda protsessi igalpool. Näeme, et rahvusvaheliselt on käimas pangaasutuste loomine, kelle kätte üksikute suuremate pangaasutuste koondamise kaudu läheb suuremaid summasid, et nii end maksma panna. Ka meie oleme seda teed käinud. Meie oleme kooperatiivühingute seadusega ära võtnud eraalgatuse, meie oleme üleliigseks tunnustanud pankade arvu suurendamise. Üldiselt on see protsess õige, et suuremaid jõude koondatud, ja et katsume saavutada eesmärki, kuidas majanduslikkudest raskustest üle saada. On tarvis sellel alal kõiki

abinõusid tarvitada selleks, et ühist fronti luua, aga meil luuakse selle vastu veel üks teine pank, kes seda virr-varri või korralagedust veel aitab suurendada. Ma lugesin homset „Päevalehte“, kus ära toodud põhimõtted, mis maapangal olemas lühiajalise krediitide ja põllumajanduse krediteerimise kohta. Need on samad põhimõtted, mis mina eelmisel koosolekul käsitanud. Mina arvan, kui valitsusel on õiget tahtmist, siis ta võiks palju rohkem ära teha meie krediidiolude korraldamiseks ja eeskätt põllumajanduse krediteerimiseks, kuid siin on jutt ainult sellest, ja tänagi jälle kuulsime, et maapank kui sarnane ei kõlba kuhugi. Maapanka on siit püütud diskrediteerida. See näitab jällegi seda, et õigeks ei saa pidada teed, mis valitsus praegu käib põllumajanduse krediteerimise alal. Minu arvates ei ole Põllutöoministri ülesanne politseinikude järgi järelevalve teostamine, vaid see on Kohtu- ja siseministri ülesanne. Kui tema selle ülesande oma peale võtab, siis ei tee ta õieti. (V a h e l h ü ü e.) Meie oleme lugenud ajalehtedest, härra Kohtu- ja siseminister, et Teie alluvad politseinikud ei käi seaduse järgi, mille peale siis on Põllutöominister Teie tähelepanu juhtinud, et Teie mehed, politseinikud, kõigepealt lehmad ja hobused üles kirjutavad seadusevastaselt. (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlen, et see ei ole Põllutöoministeeriumi ülesanne minu arvates, parem ta vaadaku, kuidas meie maa krediidiolude korraldamisega on ja katsugu koos Majanduseministeeriumiga lahendada neid. Minu arvates see seadus ei too midagi ja ei anna ka põllumeestele mingit soodustust. (V a h e l h ü ü e.) Minu arvates kui need kavatsused tulevad oksjonite takistamiseks, kui nad ei ruineeri meie majandust, ei ole mina ega meie rühm nende vastu. Aga kui nad tulevad sarnasel kujul, et meie rahvamajandust tahetakse uperkuuti viia, nagu teie kavatsused on, siis nendele kavatsustele saame kõige kindlamalt vastu olema. Ei saa nii teha, et moratoriumi välja kuulutada ainult ühe osa krediitide kohta. (V a h e l h ü ü e.) Nii umbes on ajalehtedes, mida teie ringkondades välja antakse, kirjutatud, kes kõige paremini informeeritud peaksid olema, ja nii oleme meie aru saanud. Teie ei ole oma kavaga julgenud avalikkuse ette tulla, sest nähtavasti need vastuvaidlused, mis asjatundjate ringkondadest tulnud, on teinud selle kava naeruväärseks, ja seda ma ütlen otsekohe, et niisugustele naeruväärsetele kavadele oleme meie alati vastu.

K. T o n k m a n (fakt. märk.): Faktilise märkusena pean ma tähendama, et oma kõnes kõnelesin ma seda, mis maapanga juhatuse liige härra Jans maapanga

nõukogu koosolekul ütles. Seda aga ei ole rkl. Penno oma kõnes mitte ümber lükanud, küll on ta aga seda osaliselt kinnitanud.

Teiseks 40.000 krooni, mis maapanga president jättis oma enese algatusel kommertsbanka. Seda ütles maapanga juhatuse liige härra Jans, et ei ole õieti talitatud, et see summa on pärast, kui pank on pankrotti läinud, Pikalaenu Panga arvele kantud. (V a h e l h ü ü e.) Miks ei puutu asjasse? Mina just seda asja käsitsin, mis puutus maapanga esimehe Lehtman'i tegevusse, ja seda ei ole härra Penno kuidagi ümber lükanud. Mis aga puutub revideerimisesse maapangas, siis on see panga tehniline külg, ja seda ei ole mina puudutanud. Kas siis teised juhatuse liikmed pidid asja niikaugale minna laskma, et rahalised asjad sassi oleksid läinud. Kui president ära läks, kas siis teised juhatuse liikmed ka pidid ära minema. (V a h e l h ü ü e.) Kas siis valitsus saab revideerida, kas härra Lehtman saab Kommerts Pangast sajad tuhanded palka või mitte. Valitsus revideeris seda teisest küljest.

Mis puutub teraviljakaitse küsimusse, siis on põllumeeste kogude rühm sel korral oma seisukohad avaldanud, missugused on osutunud täiesti õigeks.

J u h a t a j a: Sõna on rkl. Fuks'il. Kui rkl. Fuks kõneleb üle veerandtunni, siis on temale sõna edasi andnud rkl. Salum.

J. F u k s: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleva seaduse arutamisel on üles kerkinud pikemad vaidlused, ja viimased kõnelejad põllumeeste kogude rühmast, nimelt härrad Tupits, Teemant, Tonkman ja ka härra Laarman ei ole läinud asjalikkuse pinnale, vaid on provotseerinud välja vastuväiteid, sääraseid vastuväiteid, mis on tarvis ümber lükata ja tööolud jalule seada. Mina ei taha omas kõnes puudutama hakata „P. K. Estoniat“, ehk küll härra Tupits siin seda välja provotseeris. Mina jätan need ülesanded oma rühmakaaslastele. Härra Tupits puudutas piimaühisuste liitu ja selle kapitale. Ma arvan, et minu rühmakaaslased öienavad need küsimused ära. (V a h e l h ü ü e.) Vabandage, härra Tupits, kelle alla põllumajanduses mingi haru käib, ma ei tea, kas meie seda siin arutama hakkame. Mõnel teie rühmas istuval mehel pole üldse põllumajandust, ega juhtimise alla ei käi üldse põllumajandus. Mis aga puutub sigade küsimusse, siis peab vist neidsamu sõnu kordama, mis härra Tonkman tarvitas, et põllumees ootab ja ootab, millal omaabi tuleb, kuid kasu on sellest vähe.

Juhataja: Kõneleja, kõne all on krediitpanga asi.

J. Fuks: Siin puudutas härra Tupits sigade küsimust omas kõnes, samuti ka eksporttapamajasid ja tõi ette, et ka Tapa eksporttapamaja on tahtnud sigu Venemaale müüa. (V a h e l h ü ü e.) Siin, härra Tonkman, on Teil päris õigus, kui ütlete — sigadust teha, tõesti „Estonia“ teeb sigadust. Kui ka Tapa eksporttapamaja oleks müünud Venemaale sigu, siis oleks võinud seda arvustada, kas ta oleks seda säärase väikese hinna juures teinud nagu „Estonia“ tapamajad. Kuid meie arupärimisele ei julge valitsus vastata; sellepeale vaatamata, et see Riigikogu päevakorda oli võetud ja Põllutööminister härra Jürman Riigikogus rühmapingil istus, jäi see vastamata.

Edasi puudutas härra Tupits rida asutusi, kus nende inimesed eesotsas olnud, ja missugused asutused pankrotti läinud, ning veeretaski meile inimeste peale. Kui võtame Abja linavabriku, siis teame, et endine rkl. härra Arro oli seal eesotsas, ja see inimene kuulub põllumeeste kogudesse, samuti teised juhatuse liikmed. (V a h e l h ü ü e.) Härra Holberg, härra Arro ei maksa oma võlgu. Valitsus on maha kustutanud Abjas kogumeeste rumaluse tõttu tekkinud võlad, umbes 50 miljonit senti. Seal ei olnud enam midagi võtta, ja kui oleks valitsus võlgu sisse nõudma hakanud, siis oleks tulnud vist 43 Abja ümbruskonna talu maha müüa nende võlgade katteks, mis omal ajal õnetu põllumeeste kogude juhtimine Abjas on teinud. (V a h e l h ü ü e.) Härra Gutman oli teie ridadesse kuuluv inimene.

Edasi sai härra Teemant täna väga temperamentseks. Arvan, et temale, olles puna-rohelises valitsuse blokis, tuli 1905. aasta vaim peale. Tema rääkis suurtest aadetest, kuid arvan, et härra Teemandil oleks pidanud see vaim paar aastat tagasi peal olema, kui ta arvustas härra Rei valitsust. Siis olid tal ühed aated ja täna teised. (V a h e l h ü ü e.) Jah, aga kaks aastat tagasi Teie, härra Teemant, ei pidanud neist — sotsialistidest — mitte lugu. Teie ütlesite Rei valitsuse deklaratsiooni puhul, et see on seest siiruviruline ja pealt poolt punane ning sisemised vastolud on seal suured. Need olid siis Teie aated. Nüüd ei ole aga vastolusid, nüüd on aated ühesugused. Härra Teemandi aated väljendusid ka siis, kui ta Becker'i tehaste arupärimise puhul härra Rei vastu kõneles, pärastpoole aga protsessis tubli tasu eest härra Rei'le ja teistele tehaste hooldajatele 10 miljonit senti tasu välja. Kas need on siis aated? Mina ei taha siin härra Teemandiga vaielda, tuleksin aga meelde seda atestatsiooni, mida

härra Ast andis 21. detsembril 1928. a. Riigikogu kõnetoolil põllumeeste kogude kohta, kus ütles, et „Eesti riigi algupäevil ei olnud sugugi põllumeeste kogu, vaid oli väga põlatud ja söimatud „Maaliit“, kes sahkerdas Seckendorf'i ja teiste sarnaste härradega.“ Need olid ka aated.

Edasi, kui härra Tonkman'i kõne juurde tuleme, siis näeme, et tema armastab protsentidega arvestada ja temale meeldib iseäranis poolteist protsenti. Meie rühmas olevat poolteist protsenti arukaid inimesi. Ei tea, kuipalju see teeb välja 13 inimesest. Vanal ajal oli kuulus Kiievi sõjaväeringkonna ülem kindral Dragomirov. Kui keegi andis temale head nõu, siis ta ütles, üks meel on hea, aga poolteist on veel parem. Võib-olla, et härra Tonkman'i protsentide arvestamine läheb segamini, sest ükskord, kui ma veel Riigikogus ei olnud, lugesin ajalehest, et härra Tonkman, põllutööministeeriumist välja tulles, olnud rumalamaks läinud. Kuidas tema nüüd sealt välja tuleb, seda meie mitte ei tea. Mispärast andis härra Tonkman nii suure tähenduse härra Jans'i ütlustele selle kohta, mis härra Jans härra Lehtman'ist rääkinud, aga jätab puudutamata härra Jans'i kirjelduse „Rahva Sõnas“, kus härra Jans mõisnikkude krediitseltsi maha teeb ja uut panka täiesti eitab. Seda ei taha härra Tonkman tunnistada. Kui härra Jans Tonkman'ile nii suur autoriteet on, siis peaks ta ka sellest kõnelema, et härra Jans on krediitseltsi põhikirja vastu. (V a h e l h ü ü e.) Ma pean ütleva, et kui härra Lehtman on nii kange mees maapangas, nagu Tonkman kõneles, siis au temale. (V a h e l h ü ü e.) Ja nüüd tuleb härra Tonkman siia kaebama ja kui väike laps valitsuse käest küsima, mis valitsus mõtleb teha? (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlesin sellepärast seda, et kui, härra Tonkman, Teil on midagi küsida, siis küsige valitsuselt, kus teie Riigivanem on.

See ütetus ei pea paika, et põllumehed ei ole maapangast laenu saanud. 4.500 põllumeest on maapangast laenu saanud 150.000 senti keskmiselt talu peale. Ja ega siis põllumehed ei ole süüdi, kui härra Tonkman on miljonisi saanud ja nemad ei ole niipalju saanud. Meie teame, kui suured raskused on maapangal ja kui suured raskused on pantkirjade realiseerimisel. Öeldakse, et kõik olevat asunikkudele välja jagatud — maad ja metsad ja kõik, mis on asunikud saanud. Kõik, mis on saanud asunikud, kas või ehitusmaterjal, selle tasub ka asunik, seal ei lähe riigil midagi kaduma. (V a h e l h ü ü e.) Ma peaksin teile meelde tuletama neid aegu Eesti riigi loomispäevade algusest, kus kogumeestele kirjutati sajadmiljonid korstnasse. Siin võiks nimetada „Tegur'it“,

„Dvigatel“i“ ja teisi vabrikuid. (V a h e l h ü ü e.)

Kui niisuguseid asju meelde tuletame, siis näeme, et seal on tegemist kingitusega, aga asunikudel ei ole kingitusega tegemist. Kui pärast tagantjärele kahetsetakse, et mõisad on ära jagatud ja asunikud jalad alla saanud, siis sellega ei maksaks välja tulla. Ma ei taha sellest rääkida, jätan selle karikaturistide hooldeks.

Edasi paneb mind imestama härra Laarman'i esinemine, kui ta hakkas vaatama, et kas mööblit lõhutud pole. Ega ta ometi mööblihooldajaks pole Riigikogusse pandud. Ta oleks pidanud rahaasjanduse komisjonis oma hooldamist näitama, kus Tonkman haaras tooli ja kus talle öeldi, söber, ära löhu mööblit. Mind ei lastavat Pärnumaal kõnelda, kuid ütlen, mind ei ole keegi takistanud. Laarman ise ei julge üksi minna, kui ministri sabas lastakse rääkida, siis on julge mees. (V a h e l h ü ü e.) See on iseasi. Härra Laarman veiderdas ja mõnitas siin inimeste nimedega, öeldakse, narri meest, aga ära narri mehe nime. Ka mõnitas ta ametite üle, kuid iga töö, mis ausasti tehakse, on kiiduväärt. Ma soovitsaksin Laarman'il seda tulevikus meeles pidada, ja kui tahetakse midagi ette tuua, siis mitte mõnitada inimesi ega ametit. Härra Laarman, on inimesi, kellega kokkupuutumine on niisama vastik kui lutikaga kokkupuutumine. Kui rkl. Laarman ütleb. et meie oleme põllumajanduse vastu, siis kui 2 aastat tagasi Rei valitsus oli ja agronoomilise nõuande korraldamise seadus vastuvõtmisel oli, siis teie olite selle uue agronoomilise korralduse vastu. mis parem on kui teie keskseltsi asi. Kogumees Martinson tei 11 tundi töötakistust, kas teie siis ei olnud põllumajanduse korraldamise vastu? Kui meie nüüd praegu seda endise Eestimaa mõisnikkude maakrediitseltsi põhikirja uuendamise korra seadust arutame, siis siin on ette toodud korrupsioone. kohtade jagamist, aateid ja vaateid. siis ei ole ülearune, kui ma tuletan meelde, kuidas praeguses koalitsioonis oleva sotsialistide rühma häälekandja 2½ aastat tagasi põllumeeste kogude säärast nolitkat nimetas... (V a h e l h ü ü e.) See kirjeldus oli „Rahva Sõnas“ 5. detsembril 1928. a. nr. 280, umbes 2½ aastat tagasi. see ei ole mitte kümme aastat, nagu härra Laarman tõi ette asju. mis kümme aastat tagasi aset leidnud. (V a h e l h ü ü e.) Jah, ma pean ütleva, et see atestatsioon, millega sel korral atesteeriti põllumeeste kogusid, väga õige on ka praegusel korral, ja sellepärast paluksin Riigikogu tähelepanelikult kuulata, sellepärast et on ajad tagasi tulnud, on maapeale tagasi tulnud ajad, mida sel korral „Rahva

Sõna“ hukka mõistis. Seal on pealkiri niisugune, et „Kogude juhid ei taha kanda potipõllumehe nime. Põllumehe huvi kaitsevärvi ja väline kassikuld kogudele. Halvemad ärielu traditsioonid loodi Eestis kogude juhtivate tegelaste poolt.“ Siin ma ei taha pikalt seda ette lugema hakata, (V a h e l h ü ü e.) aga kui Teie palute kangesti, härra Soots, siis ma võin ette lugeda: „Esimese viiuli osa esitab kodanluses aga põllumeeste kogude nimeline erakond. Ta on tülis kõigi teiste kodanliste parteidega ja sotsialistidega juba iseenest mõistetavalt.“ Siin on nagu natuke saatuse ironiat nüüd ses koalitsioonis, et 2½ aastat tagasi kirjutas leht „iseendast mõistetavalt“ nagu peaks tülis olema. „Ta jagab hoopie iga kaare poole ning saab ka ise eeskujulikult peksa. Oma erakonna häälekandjas kaebab ta, — „Kaja“ nr. 284 — et põllumeeste juhte püütakse riivata kogu- ja potipõllumeeste nimetamisega. Aga kes on selles süüdi? Kas mitte kogumehed ise. Oleks väikene häda, kui kogumehi ainult söimataks. Sõim ei jää külge. Pealegi on kogude juhid küllalt paksu nahaga selleks, et iga sääse hammustamist mitte hoolida. See, mis neid aeg-ajalt sunnib kaeblikku häält tõstma, on hoopis tõsisem asi, kui tühipaljas potipõllumeheks söimamine. Sotsialiste näiteks söimataks ka, aga nad ei mõtlegi sellepärast pirisema pista. Õnnetu kogude politika on see, mis pärast nad ei leia vähematki kontakti teiste erakondadega.“ „Põllumeeste huvide kaitse on kogudele ainult väliseks kassikullaks ja kaitsevärviks olnud. Vaadeldes aastaid 1919—1924 näeme kogude juhte kõike muud tegevat, kui põllumeeste peale mõtlevat. Nad asutavad kaubamaju välisja sisekauplemise jaoks, avavad vabrikuid Eestis ja Venes, rajavad panku.“ — nüüd rajavad sotside abil jälle, siis oli see Harju panga rajamine — „äritsevad kõigil mõeldavatel aladel ning lasevad kümneid miljoneid Eesti Pangast laenatud summe lendu.

Tollest ajast ongi jäänud kogude juhtide nimeks — potipõllumees. Mitte sellepärast ei ristitud neid selle ebameeldiva nimega, et nad „on Julienud maalt linna tulla maarahva huvisid kaitsma“, nagu kinnitab „Kaja“. vaid et nad linnas kahtlaste äride alal tegutsedes oskasid end ka põllumeeste eestkostjateks toppida.“

Edasi samast lehest ja samas kirjelduses loeme: „Viimasel ajal on küll kogude leeris lood pisut muutunud. Vähe-malt avalikult ei etenda seal niisugused mehed, nagu K. Päts, määravat osa...“ „Politikat tehakse peamiselt ainult selleks, et soodustada ärisid, millest isiklikult huvitatud ollakse. Eks näita seda käegakatsutavalt nii keskühisuse „Estonia“ kui ka külmetusmajade tegevus.“

Tähendab, kui Päts on saanud tagasi pukki, on tulnud 1919. ja 1924. a. tegevus tagasi — äri õitseb ning pankasid avatakse. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, härra Joonas, öelge, mis tahate, aga seda kirjutab tol ajal „Rahva Sõna“. „Mis aitab siin „Kaja“ ahastamine ja silmakirjalik vagatsemine?“

J u h a t a j a : Härra Fuks, Teie kõnelete kõigest muust, aga mitte ainest.

J. F u k s : Ma kõnelen sellest, mida teised eelpool kõnelenud.

J u h a t a j a : Ega seda ei maksa kõike korrata, mis teised ees on teinud. Kutsun Teid aine juurde.

J. F u k s : „See ebameeldiv asjaolu, et kogude juhtivad tegelased Eesti majandusellu kõige halvemad ning hukkamõistetavad peatükid on kirjutanud, jääb püsima. Sellepärast on ka kõigil teistel täielik õigus muigada seal, kus kogumehed põllumeeste huvide kaitsest kõnelevad ja kutsuda neid mehi potipõllumeesteks. Nende käes on head lõikust andnud ainult äriline kõlvatus.“ Vaadake, see on atestatsioon sotside poolt põllumeeste kogude rühmale. Seda atestatsiooni tuleb praeguse seaduse juures eriti hinnata, sest seal räägitakse ka pankade asutamisest ja nüüd on samuti pankade asutamine päevakorral. Ja et see suurema rühma atestatsioon ajast 1919 ja 1924 on nüüd kätte jõudnud atesteerijate endi kaasabil, vaadake, sellepärast neab koalitsioon kramplikult sellest kinni pidama ja ära kasutama kõik oma võimu, vaatamata sellele, et opositsioon tähelepanu juhtis puudustele. Ja kui avalik arvamine ütleb, et opositsioon ei ole opositsiooni teinud ainult opositsiooni pärast, vaid on ära näidanud puudused, sellest ei taha valitsus midagi teada.

Kolm tilka verd on antud, ja tants vanakuradi vanaemaga käib koalitsioonis edasi.

Aruandja A. L e p s (lõpusõna) : Tahtsin ainult paari sõnaga õiendada asjaolusid, mis siin ette toodi. Härra Köster ütles, nagu ei oleks kõik summad sisse võetud bilanssi, mille ma ette kandsin. Minu teada peaksid kõik summad olema sellesse sisse kantud; nii varandused, kui ka kohused.

Mis puutub härra Penno etteheitesse, et ei võeta seltsiliikmeiks neid, kes on võla ära tasunud, siis ei ole see võimalik panga konstruktsiooni järgi, sest § 2 ütleb, et võlakustutamise langed liige seltsist välja.

Mis puutub sellesse, mispärast ei anta

pantlehtede omanikule võimalusi liikmeks saada, siis on terve panga süsteem sellega vastolus.

Mis puutub andmetesse, mida ette kandsin, siis on need andmed Majandusministeeriumi poolt antud ja Majandusministeeriumi ülesandel komisjonile muretsetud, nii et selles mõttes ei ole midagi nende vastu öelda.

Härra Fuks ütles, et hooldajad olevat 4 miljonit tasu saanud. See ei ole õige, sest seal on teatavad summad näidatud, mis panga ülalpidamiseks lähevad. Aktivas on näidatud need sissetulekutena maja üürist ja nii edasi.

Mis puutub sellesse, et talude administratsiooni tahetavat läbi viia põhikirja alusel, siis ütlen, et need määrad ei ole sunduslikud, seda ei tarvitse teha, see ripub pangast ära.

Mis puutub riigivarandusse, siis olen juba siin seletanud, et riigi kui fiskuse raha siin ühtki senti ei ole.

Mis puutub sellesse, kui härra Penno ütles, et panga protsent on kõrge, ja et pikaajaliste laenude protsent on kõrge ka välismaal, siis et põllumehed ei suuda seda maksta, siis see protsent on siiski madalam kui lühiajaliste laenude protsent meil, ja kui niigipalju suudame ära teha, siis oleme natukenegi ära teinud.

Ja lõpuks arvan, et meie noorpõllumehed, asunikud, on riigi poolt krediteeritud, nii et nemad suuremal määral on omale jalad alla saanud ja seda kõike on tehtud põllumeeste erakonna toetusel. Kui nüüd koondus tahab olla noorpõllumeeste esindaja, siis tema ei tohiks takistusi teha ka vanadele põllumeestele, kes enast omal käel tahavad hädast välja aidata. — sest nagu teada, on põllumeeste seisukord üldiselt raske, — ja omale panka luua, mis tahetakse luua vastastikusel vastutulekul ja vastutuse alusel. Mina usun, et see seisukoht, mida koonduse erakond praegu kaitseb, et see nende tõsine seisukoht ei ole, ja tahaksin loota, et nemad ümber mõtlevad ja panga ellukutsumise poolt hääletavad. (V a h e l h ü ü d e d.) Mina olen Riigikogu liige ja minul on sõnaõigus samuti kui teilgi. Lõpuks tahaksin loota, et teie ei lase ennast tööerakonna poolt inspireerida, vaid põllumeeste kasude seisukohalt välja lähete, kelle krediteerimise otstarbel see seadus antakse. Põllumeestepere on raskustes, ja iga samm, mis valitsus raskuste kõrvaldamiseks teeb, on tervitatav, ja sellepärast igaüks meie kodanikkudest peaks selle seaduse poolt hääletama.

R. P e n n o (häälet. motiiv.) : Lugupeetud Riigikogu liikmed! Oma rühma nimel on mul au järgmist teatada.

Käesoleva seaduse arutamine sel kujul, nagu see komisjonis ja Riigikogus sündis, kus finantspoliitilistes küsimustes valitsus täiesti kõrvale hoidus, ja kui Riigivanem oma seletustes ainult juriidiliste küsimuste juures peatus ja majanduslike küsimuste kohta soovitas vastuse saamiseks pöörata loodava asutuse juhatuse poole, et sealt vastuse saama peaksime, siis säärane arutamiskiivus lubatav ei tohiks olla niisuguste suurte küsimuste juures, nagu on seda põllumajanduse krediteerimine pikaajaliste laenu-dega. Ja see oleks põhjuseks opositsioonile, et selle seaduse vastu hääletada. Aga meil on veel teine ja olulisem põhjus. See on, et Eesti ei vaja kahte agraar-pikaajalise laenu asutust. Eesti piirid on selleks liiga väikesed, ja sellepärast ei pea meie otsekohe vajalikuks teise sarnase laenu-asutuse juurde tekkimist. Minu arvates valitsusel peaks suuremaks ja tähtsamaks ülesandeks olema tsentraliseerida põllumajanduslikku krediitkorraldust, selle asemel, et seda laiali kiskuda. Sellepärast leiame seaduse sisuliselt vastuvõtmatu ja hääletame selle seaduse vastu.

Seaduseelnõu võetakse vastu I lugemisel 49 häälega 22 hääle vastu.

Aruandja A. Leps: Ma teen ettepaneku, seaduseelnõu I ja II lugemise vahel kolmepäevalist vaheaega mitte pidada.

Ettepanek võetakse vastu.

Koosolekut asub juhatama Esimees K. Einbund.

Juhataja: (Vahelhüüded.) Ma kuulen ettepanekut, koosolek lõpetada.

J. Fuks (korra kohta): Ma toetaksin koosoleku lõpetamise ettepanekut sellepärast, et järgmiseks päevakorra-punktiks on tööstuslike käitiste tööaja seadus. See seadus näeb ette 8-tunnilise tööpäeva käitises. Meie hakkasime täna hommikul kell 10 peale ja kell oli juba 3 läbi, kui esimene koosolek lõppes. Nüüd on kell varsti 9 ja sellega tööpäev kestnud juba 9 tundi. Nii et selle seaduse alusel tuleks juba koosolek lõpetada. (Vahelhüüded. — Juhataja koputab haamriga.)

L. Johanson: Ma kõnelen selle ettepaneku vastu. Riigikogu ei ole minevast reedest saadik üldkoosolekut pidanud, ka komisjonides ei ole erilist tööd olnud, ja meie töö kestab harilikult kella 9. Seepärast oleks võimalik täna vähemalt kella 9-ni ehk isegi kauem seda päevakorda

arutada, just arvestades seega, et meil komisjonides tööd ei ole.

Ja mis härra Fuks'i põhjendusse puutub, siis kui härra Fuks leiab, et ta Riigikogu liige ei ole, vaid käitis on, siis tema lahkumiseks vist takistusi ei ole. (Naer.)

M. Laarmann: Ma vaidlen ettepaneku vastu, koosolekut lõpetada. Selleks annavad mulle põhjust härra Fuks'i väited. Härra Fuks'i väited näitavad jälle ülearune kord, kuidas seal rühmas mõtted või sõnad ja teod ei pruugi käsikäes minna. Härra Fuks ja tema rühm on selle seaduse vastu ja vaidlevad 8-tunnilise tööpäeva vastu. (Vahelhüüed.) Aga praegusel korral, kui see tema isikusse puutub, siis on ta 8-tunnilise tööpäeva poolt. Aga mina arvan, et nii egoistlikult ei saa toimida.

Juhataja: Kes on koosoleku lõpetamise ettepaneku poolt? (Hääletatakse.)

Ettepanek on tagasi lükatud.

O. Strandman (korra kohta): Ma arvan, et vaevalt, lugupeetud Riigikogu liikmed, need vaidlused, mis praegu korra kohta aset leidsid, Riigikogu prestiishi tõstavad, ja teen ettepaneku, et Riigikogu juhatus, või kui tarvis vanematekogu nende vaidluste puhul, mis siin aset saavad leidma, määraks täpselt koosolekute aja juba ette ära. (Vahelhüüded.)

7. Tööstuslike käitiste tööaja seadus — I lugemisel.

Sotsiaalkomisjoni aruandja B. Eilman: Väga austatud Riigikogu liikmed! Käesolev seadus esitati Vabariigi Valitsuse poolt nimetusega „Seadus tööaja kohta tööstuslike käitistes“. Sotsiaalkomisjon võttis seaduse nimetuseks „Tööstuslike käitiste tööaja seadus“. Selle seaduse tarvilikkus on tingitud peaaegselt sellest ebamäärasest seisukor-rast, mis meil valitseb tööaja suhtes. Ajutise valitsuse üleskutses Eestimaa rahvastele on öeldud, et 8-tunniline tööpäev tööstuses ja kaubanduses hakkab uuesti maksma, kuid ei ole lähemaid korraldusi selle kohta, mil viisil seda teostada, mis-suguseid erandeid on võimalik 8-tunnilise tööpäeva juures teha. Käesolev seaduseelnõu näeb need võimalused ette, tema määrab ära 8-tunnilise tööpäeva põhimõtte, ühtlasi ületundide normi ja peale selle sanktsiooni, mille järele seaduse mitte-täitjaid on võimalik vastutusele võtta.

Sotsiaalkomisjon, seaduseelnõu sisuliselt kaaludes, ühines Vabariigi Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõuga ja seletus-

kirjas toodud motiividega. Mõningaid mõtetevahetusi tekitas seaduse ulatuse küsimus. Valitsuse eelnõus öeldakse, et see seadus on kitsam kui Washingtoni 8-tunnilise tööpäeva kohta käiv konventsioon, sellepolest, et tema alt on välja jäetud raudteede ja maanteede transport. Peale selle ütleb valitsuse eelnõu seletuskiri, et kaubanduse kohta antakse välja eriseadus. Komisjonis tekkis küsimus, kas ja kuivõrt käib see seadus põllumajanduse kohta? Läbirääkimistel selgus, et põllumajandus selle seaduse alla ei käi, küll aga maalasuvad väiketööstuslikud käitised ja ühismeiereid. Komisjon, arvesse võttes rasket majanduslikku kriisi, mis vallutseb põllumajanduses, kitsendas seda seadust kõikide ühismeiereide kohta, väljaspool linnade ja alevite administratiiv-piire asuvate väiketööstuslike käitiste kohta, see on, kus töötajate arv, kus tarvitatakse masinaid, ulatub kolmeni ja masinateta viieni. Selle lõike juurde jäi variandina püsima komisjoni liikme Maaker'i ettepanek kartuliühisuste ja tärklisevabrikute väljajätmise suhtes. Komisjon arvas, et kõik need põllumajanduslikud kõrvalharud peaksid mahtuma väiketööstuslike käitiste mõiste alla. Peale selle jättis komisjon § 2 p. 5. välja sõnad „säärased“. Valitsuse eelnõus oli ette nähtud, et käesoleva seaduse alla, see tähendab 8-tunnilise tööpäeva alla ei kuulu vahid, tuletõrjujad ja säärased uksehoidjad, kes kogu aeg ei pea töötama, vaid peavad olema tööks valmis ja võivad viibida omas korteris. Kuna aga komisjoni arvates on siiski olemas kaks liiki vahte, kaks liiki tuletõrjujaid ja kaks liiki uksehoidjaid, see on, üks liik seesuguseid, kes ei pea kogu aeg töötama, vaid tööks valmis olema ning võivad selle juures viibida omas korteris, kuna teine liik on seesuguseid, kes kogu aeg peavad siiski töötama, sellenärast leidiski komisjon, et ei ole päris õiglane, kui kõiki ühe vitsaga lüüa ja arvata 8-tunnilise tööpäeva seaduse alla.

§ 3 juures võttis komisjon selle definitsiooni vastu, mis Vene sellekohases seaduses ja määrustes on ette nähtud ja teiste maade sellekohastes seadustes tarvitatakse.

§ 4 juurde võeti kolm uut lõiget. Nimelt ei olnud valitsuse poolt esitatud eelnõus ette nähtud erandeid nende tööstuslike käitiste kohta, kus töö vahet pidamata kestab, ööd kui päevad ja ka pühapäevad. Komisjon seda silmas pidades võttis uue lõike juurde, mille kohaselt võimaldatakse neis käitistes töötada töolist vahet pidamata tööde juures kolme nädala jooksul kuni 168 tundi. Teine uus lõige, mis komisjonis kaalumisel oli ja Riigikogule variandina esitatud, annab

võimaluse, kui tööandjast olenemata põhjustel, — ilmastiku tagajärjel või jõujaama rikke j.n.e. puhkudel, — käitis kas tervelt või osaliselt seisma jääb, ning seeläbi kaotatud tööaega tahetakse tagasi võita, siis selleks tööliste nõusolekul ja vastava tööinspektori loal pikendada tööpäeva kuni ühe tunni võrra.

Peale selle võeti sama paragrahvi juurde uus lõpulõige, mille kohaselt peavad kõik käitised tööaega korraldama nõnda, et tööliste, kes neis käitistes töötavad, oleksid võimaldatud puhkeaja seaduses ettenähtud puhkepäevad.

§ 5 jättis komisjon välja teise lõike. Teine lõige andis valitsusele õiguse üldise majandusliku kitsikuse puhul määrata käesolevas seaduses ettenähtud 8-tunnilisest tööpäevast või 48-tunnilisest töönädalast lühemat tööaega. Komisjon leidis, et see lõige kannab rohkem deklaratiivset iseloomu, ja et selle tarvilikkust ei ole küllaldaselt põhjendatud ning jättis seepärast selle lõike välja.

§ 6 täiendati uue lõikega, mille järgi antakse Hariiduse- ja sotsiaalministrile õigus, anda määrusi lõunavaheaegade kohta. Nimelt § 6 näeb ette, et käitistes, kus töö kestab üle 8 tunni, peab lõunavaheaeg olema mitte vähem kui pool tundi ja mitte rohkem kui 1½ tundi. Käitistes aga, kus töötatakse alla 8 tunni, võib lõunavaheaeg ära jääda, kuna praegu on ka seesuguseid käitisi, kus 8-tunnilise tööpäeva juures tehakse tööd ilma lõunavaheajata. Siis seda silmas pidades arvas komisjon, et selle uue juurdevõetud lõikega oleks lõunavaheaja küsimus paremini korraldatud.

§ 8 võeti ette järgmised muudatused: punkt 1 juures kannavad need muudatused rohkem redaktsioonilist laadi ja nimelt võeti „masinate ja teiste seadeldiste parandamise ja kordaseadmise töödel“ juurde sõnad „ühes nende proovimisega“. Peale selle sama paragrahvi punkt 7 laiendati. Valitsuse eelnõus oli ette nähtud, et maal asuvates väiketööstuslike käitistes tööde puhul, kui töötoojad seda ootavad käitises, võis seda tööd peale normaaltööaega lõpetada. Sotsiaalkomisjon arvas, et seda oleks tarvilik laiendada ka teiste väiketööstuslike käitiste kohta üle kogu maa ja sellenärast kustutati kaks esimest sõna „maalasuvates“.

§ 9 laiendati ka kõigi tööstuslike käitiste kohta. Valitsuse eelnõus oli ette nähtud, et hooaja ja väiketööstuslike käitistes oli võimalik ületunde teha kuni 100 ületundi aastas iga tööliste kohta. Sotsiaalkomisjon laiendas seda kõigi tööstuslike käitiste peale, silmas pidades seda, et võib tulla erakorralisi juhtumisi, et ka teistes käitistes on tarvis ületunde

teha, ja et ei ole võimalik alati luba ette küsida, siis võimaldati neid ületunde teha teadaande korras. Sellejuures peab loomulikult tööandja töölistega saavutama sellekohase kokkuleppe. Et seda laiendati kõigi tööstuslike käitiste peale, siis võeti 100 ületunni asemel 75 ületundi, mis on lubatud teha iga töölise kohta aastas.

Samuti täiendati § 10. Arvesse võttes, et uues õlikivitööstuses puuduvad töölistel elukorterid ja ühtlasi ei ole see tööstus täiesti korraldatud, tuli komisjon õlikivitööstusele vastu selles mõttes, et võimaldas seal samas korras teha ületunnitoid, kuid ainult selle erandiga, et kuni 1. oktoobrini 1932 võimaldatakse teha iga töölise kohta kuni 225 ületundi aastas. Muidu on aga § 10 järgi õigus ületunde teha kuni 100 ületundi iga töölise kohta aastas.

§ 11 võeti muudatusega vastu viimse lõike juures. Valitsuse eelnõus oli ette nähtud, et tükitöölisele arvatakse normaalseks tunnitasu ületundide väljaarvamisel põhipalk. Komisjoni arvates ei ole see õige, sellepärast et meil on igalpool olemas tükitöö ja on olemas kohti, kus ei olegi põhipalka, vaid tehakse ainult tükitööd. Ja seepärast leidis komisjon, et on otstarbekohasem, kui võetakse tükitöölise ületunnitasu väljaarvamisel tegelik normaal tööpäeva teenistus. Pean tähendama, et kui mõni redaktsiooniline väga on sisse sattunud, siis seda II lugemisel on võimalik parandada.

§ 15 laiendati ka tööinspektorite abide peale. Valitsuse eelnõus oli ette nähtud, et järelevalve ja süüdlaste vastutusele võtmine allub tööinspeksioonile. Komisjonis arvati aga, et sõna „inspeksioon“ võib tekitada arusaamatusi, selle alla võiks arvata ka kantseleiametnikke j. m., kes tööinspeksioonis teenivad, ning arusaamatuste ärahoidmiseks võeti sisse, et seaduse järelevalvamine ja süüdlaste vastutusele võtmine allub tööinspektoritele ja nende abidele. Muud parandused kannavad puht redaktsioonilist laadi. Kuna komisjonis valitsuse esindaja nende parandustega, mis komisjonis vastu võeti, ühines, siis teen ettepaneku,

käesolev seaduseelnõu I lugemisel vastu võtta.

A. Sch ul b a c h: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Sotsiaalkomisjoni poolt esitatud tööstuslike käitiste tööaja seadus kuulub oma põhimõtete poolest sarnaste seaduste liiki, mis kõige tõsisemat tunnustamist ja poolehoidu väärrib. Võitlus 8-tunnilise tööpäeva eest üle kogu maailma on peaaegu kõikides riikides väga suuri tagajärgi andnud. On isegi kaugemale mindud, kui 8-tunniline tööpäev. On üksikuid tööstuseharusid Amee-

rikas, kus on maksma pandud 6-tunniline tööpäev. Inglismaal on mõnes tööstuseharus 7-tunnilise tööpäeva juurde peatuma jäänud ja Saksamaal on praegu käimas võitlus 40-tunnilise töönädala pärast. Nii et iseenesest selle seadusega ei ole meie suutnud välismaaga sammu pidada, vaid oleme isegi maha jäänud. Meil on tegelikult küll 8-tunniline tööpäev maksev juba 1918. aastast, valitsuse määrusega on ta läbi viidud kogu suurtööstuses ja kaubanduses, ja seniajani ei ole ta läbiviimine tekitanud vähemaidki raskusi. Kõigil neil põhjustel on täielik õigus öelda, et selle seaduse põhimõtete läbiviimine meie riigile mingisuguseid raskusi ei tohiks teha. Ja kui Vabariigi Valitsus on leidnud nüüd sünda aja olevat juba maksvale 8-tunnilisele tööpäevale anda seaduslikud normid ja raamid, siis peab seda ainult tervitama.

Kahjuks ei saa salata, et antud juhusel selle tähtsa seaduseelnõu väljatöötamine, tema tehniline külg ei vasta seaduse sisulisele tähtsusele. Vabariigi Valitsus on enesele oma ülesande võrdlemisi lihtsaks teinud. Vabariigi Valitsus ei ole mitte vaevaks võtnud, et ta oma enese organites oleks lasknud selle seaduse välja ja läbi töötada, vaid Vabariigi Valitsus on kasutanud üht seaduseelnõu, mis juba kord käesolevas Riigikogus läbivaatamisel on olnud, ja mille käesolev Riigikogu umbes 9 kuud tagasi on tagasi lükanud, see on Eesti sotsialistliku rühma poolt kokkuseatud seadus tööaja kohta tööstusettevõtetes, mis käesolevale Riigikogule oli esitatud 18. septembril 1929. a. ja mis oktoobri lõpul 1930. a. Riigikogu poolt tagasi lükati. Selles seaduseelnõus on Vabariigi Valitsus ette võtnud mõned väiksemad parandused, on tööaja mõistet natuke teisiti redigeerinud, ületunnitöö võimalusi piiranud, sellega võrreldes, nagu see sotsialistide eelnõus oli ette nähtud; on tööstuslike ettevõtteid ümber ristunud tööstuslike käitisteks, ja nende vähemate parandustega on esitanud käesoleva seaduseelnõu Riigikogule vastuvõtmiseks. Sellega aga, et see seaduseelnõu ei ole välja kasvanud orgaaniliselt praeguse valitsuse enese organitest, tuleb vististi seletadagi seda nähet, et Vabariigi Valitsuse esindajad Riigikogu sotsiaalkomisjonis mitte küllalt selle seaduseelnõuga kodus ei olnud kõigis üksikasjades ja sagedasti küsimiste peale, mis komisjoni liikmete poolt esitati seaduseelnõu teostamise üksikasjade suhtes, vastused võlgu pidid jääma. Sellega osaliselt on ka seletatav, et seaduseelnõu läbitöötamine komisjonis ei ole andnud neid tagajärgi, mida talt oleks tahetud loota. Ma pean ütleva, et selleks ka teisi põhjusi oli, mille juurde tulen pärastpoole tagasi.

Kui selle seaduseelnõu heade ja halbade külgede juures peatuda, siis peab ütleva, et selle seaduseelnõu suuremaks puuduseks on see, et ta õieti ühe löögiga on tahtnud lahendada väga palju küsimusi, et ta nagu ühe liistu peale on tahtnud tõmmata kõik tööstuseharud. On ju päris selge, et iga tööstus on omaette elav organism, tal on oma vajadused ja iseäraldused ja nendega peab paratamata arvestama. Kui meie võtame näiteks meie väikeste tööstuseharude loetelu, siis leiame, et ka seal on terve rida tööstusi, mille tööaega käesoleva seaduseelnõuga shablooniliselt lahendada ei saa, ja mida ei saa mahutada ühe mütsi alla teistega. Kui meie võtame niisugused üksteisest lahkuminevad tööstuseharud, nagu näiteks turba-tööstus, mis on seotud ilmastiku oludega, või tramm, mis linnas rahult peab ühest otsast teise liikuma, või rätsepatööstuse, mis on koormatud just pühade eel, kus riigiametnik või iga teine inimene tahab tellida omale uue ülikonna j.n.e., kus siis töö sel ajal suurem on, kui teistel aegadel, või vorstitööstuse, kus kergesti rikkiminevaid saadusi ei saa valmistada ladusse, siis saame aru, et neid tööstusi ei saa võrrelda näiteks tekstiiltööstusega, mis rahulikult võib ladusse töötada ja kui tellimised tulevad, siis ladust võtta ja tellimiste täiteks saata. Samuti võiks nimetada terve rea teisi tööstusealasid, kas või ehitustööde ala, mis hooajaga seotud, kas telliskivitööstust, või trükitööstust, mis seotud ajalehtede ja kiirete raamatute väljaandmisega. Kõiki neid tööstuseharusid saab tööaja korraldamise suhtes tõmmata ühe liistu peale sama vähe, nagu ei saa kõikidele kodanikkudele tellida ühesuurust ülikonda ja nõuda, et see kõigile selga hakkaks.

Asi on seda halvem, et praeguse seaduse alla ei ole arvatud mitte üksi kõik tööstuseliigid, nii suur-, kesk- ja väiketööstuse kui ka käsitööharud, vaid on arvatud ka tööd, mida teeb palgatöölisega varanduseomanik ise.

Selle seaduse järele igasuguste hoonete ja majade korrashoid kuulub nimelt tööstusliku töö hulka ja sellepärast peab nende juures käsitama selles seaduses ettenähtud norme. Sellepärast on loomulik, et kui nii mitmesugustes tööstuse liikides tahetakse 8-tunniline tööpäev läbi viia, siis seaduseandja peaks mõtlema ja püüdma iga tööstuseharu huviseid natuke-negi tabada ja nendele andma mingi võimaluse oma tööpäeva nii korraldada, et see antud tööstuseharu elulistele huvidele vastaks. Selles mõttes on välismaa seadused märksa paindavamad kui meie eelnõu. Ma pean ütleva, et välismaa seaduste juures võib eritleda kahte suuremat liiki. Ühed välismaa 8-tunnilised tööpäeva sea-

dused on välja antud Prantsuse eeskujul järgi. Teised vastavad Saksa seaduse normidele. Milles on nende vahe? Prantsuse seadus on võtnud põhimõtteks selle, et iga tööstuseala jaoks anda erimääruse. Minule ei ole kahjuks Prantsusemaalt värskeimat seaduseandlust kätte sattunud, kui 1919. a. Kuid juba siis oli üle 20 tööstuseharu kohta igapäevase erikorraldus, näiteks saapatööstuse kohta erikorraldus, tekstiiltööstuse kohta erikorraldus. Loomulik, et erikorralduse väljaandmise juures oli võimalik vaadelda selle tööstuseharu üksik-alade jaotusele ja nendele vastavalt norme läbi viia. Nii näeb Prantsuse seaduse ette, kuidas minu pärast kas või mõnesuguses kübaratööstuses võib olla hoopis teistsugune ületundide arv, kui näiteks pitsitööstuses. On seal üksikuid tööstuseharusid, kus ületundide arv on piiratud näiteks 60 peale, teises harus on lubatud jälle 200—300 tundi. Prantsuse seaduseandlus on püüdnud iga tööstuseharu hinnata tema individuaalsete omaduste järgi.

Natuke teistsuguselt aluselt on välja läinud Saksa ja teiste riikide seaduseandlused. Seal on valitsuse võim ära näinud, et kõikide tööstuseharude ettenägemine raske on, ja sellepärast on Saksa ja teiste säärase riikide seadused sellega piirdu- nud, et nemad loovad seadusega deklaratiivse raami, kuulutavad välja normid, et sellest ja sellest ajast peab maksma riigis 8-tunniline tööpäev ehk 48-tunniline töö- nädal. Valitsuse võimudele antakse õigus korraldusi maksma panna teatud töös- tuse liikide kohta. Tulen üksikute tööstuse- harude juurde tagasi ja näitan, kuidas asi seal korraldatud on. Meie seaduseand- lus ei ole kahjuks võtnud kummastki ees- kuju, vaid loonud sootu uue seadusetüübi, niisuguse tüübi, kus seaduseandluses ta- hetakse ühe korraga ühtlased normid maksma panna. Eriharusid tunneb seadus ainult selles mõttes, et esimeses paragrah- vis loetakse tööstuseharud üksikult üles, aga järgmistes paragrahvides ei ole mingisugust erandit üksikute tööstuseharude kohta. Ka ei ole valitsuse võimule õigust antud erandeid teha ning üksikuid töös- tuseharusid teisiti korraldada. See asi te- kitas komisjonis suuri raskusi. Ma luban endale ühe õige lühikese näite. Seadus näeb ette 8-tunnilise tööpäeva juures vahe- aja. Kui tööpäev on kestnud 5 tundi, siis peab olema vaheaeg, mis vähemalt pool tundi pikk, kuid mis ei tohi kesta üle 1½ tunni. See peab olema siis, kui tööpäev on vähemalt 8 tundi pikk. Mingisuguseid erandeid valitsuse eelnõus ette nähtud ei olnud. Kui vastasrinna poolt tõsteti küsi- mus, kas tõesti niisugune korraldus igas tööstuseharus läbiviidav on, siis valitsuse esindajad jätsid vastuse võlgu. Vastas- rinna poolt toodi näiteks ette üksikuid

tööstuseharusid, näiteks linna trammi, mis käib ka selle seaduse alla. Aga trammi liikumine on niisugune, et pooleks tunniks teda seisma panna ei saa selleks, et inimesed saaksid einet võtta. See on täiesti võimata. Trammil teenijad saavad aega einevõtmiseks ainult siis, kui tramm oma lõpupunkti jõudnud ja seal mõni minut seisab. Näidati ka teiste tööstuseharude peale, kus raske on seadust shablooni järgi teostada. Siis pidid valitsuse esindajad tunnistama, et tõepoolest seaduses on vaja muudatusi teha, paragrahv jäi lahtiseks, ja mõne aja pärast valitsuse esindajad tulid ettepanekuga, et Hariduse- ja sotsiaalministrile jääb õigus seadust niimoodi reguleerida, et oleks võimalus teatud tööstuseharude suhtes erandeid teha, näiteks, et see vaheaeg võib ära jääda. See erand on kindlasti tarvilik, aga ma pean ütleva, et meie arvamine järgi ei ole seda erandit tarvis mitte ükski lõunavaheaja korraldamise juures, vaid ka tööpäeva enese korraldamise juures tuleb juhtumisi ette, kus oleks tarvis seda, et mingisugusel kõrgemal või valitsuse võimul oleks õigus seadusest erandeid teha.

See asjaolu, et käesolev seadus tahab kõiki meie tööstuseharusid nende erinevuse peale vaatamata peaaegu üheainsa paragrahviga lahendada, üheainsa normi alla painutada, on selle seaduse arutamisele sotsiaalkomisjonis väga palju raskusi ja takistusi teinud. See asjaolu on tinginud seda, et niihästi vastasrind kui ka osalt valitsus raskustes oli paranduste esitamiseks. Sest kui tahetakse üht parandust ühe tööstuseharu jaoks välja töötada, siis võib see parandus kahjulik olla mõne teise tööstuseharu suhtes, ja seepärast oli vastasrind niisuguses seisukorras, et ta ei saanud parandusi esitada, vaid pidi sellega leppima. Et ta valitsuse esindaja ja aruandja tähelepanu juhtis nende puudustele, mis seaduses avalikuks tulid, lootuses, et siis valitsuse võim, kellel on vastav aparaat olemas, sellekohased parandused välja töötab.

Missugused tagajärjed sellel tööil olid, seda ma ühe paragrahvi juures tahan eriti näidata, praegu pean aga üldiselt ütleva, et kuigi suurt tagajärge see töö ei andnud, valitsuse võimu poolt, selle peale vaatamata. Et isegi koalitsiooni rühmade poolt terve rida puudusi tunnustati, mille peale vastasrind tähelepanu juhtis, parandusi nende puuduste kõrvaldamiseks siiski ei esitatud, ja selle tagajärg on, et see seadus ei ole ümber töötatud selle põhjalikkusega, mida meie oleme õigustatud nõudma.

Kui puudutada seda küsimust, et selle seaduseelnõu alla koondatud on väga mitmesugused tööstused, siis peab eriti alla kriipsutama, et üheks suuremaks paheks

on siiski see, et seaduseelnõu on tahtnud lahendada kõigi tööstusealade küsimust selle peale vaatamata, kui suur tööliste arv kuskil ettevõttes on. Teiste sõnadega, et siin ühe seaduse alla ilma ühegi erandita on tahatud panna niihästi suur-, kesk- kui ka väiketööstused. Kui ma praegu sellest kõnelen, siis selleks, et kriipsutada alla, et selle ühtlase normi läbi eriti raskesse seisukorda satub meie väiketööstus. Suurtööstus on mehhaniseeritud, temal on tööliste hulk suur, temal on tööjõudude jaotust kergem läbi viia ja sellepärast ei sünnita temale 8-tunnilise tööpäeva korraldamine neid raskusi, mis väiketööstusele. Väiketööstusel on need raskused seepärast suuremad, et käitise peremees töötab ise kaasa ja sagedasti tema enese tööjõud moodustab kõige olulisema osa käitise üldisest tööjõust. On täiesti selge, et ettevõtjal tuleb astuda mõnesuguseid samme raskuste lahendamiseks, mis tekivad 8-tunnilise tööpäeva. Tal tuleb samme astuda, kas või ületundide tegemise luba saamiseks ministriumist ja see on väiketööstuses ka palju suuremate raskustega seotud, kui suurtööstuses, sest suurtööstusel on ametnikud, kes võivad andmeid koguda j.n.e., kuid väiketöösturil ei ole selleks erilisi jõude, peremees on ise see, kes seda peab tegema. Ja kui ta oma enese tööjõu peab seisma panema, et minna luba nõutama töölistele, siis sagedasti tõuseb küsimus, kas see loanõutamine tasub ära tööseisakut, mis ettevõtja enese töö seismajätmise läbi on tekkinud. Väiketöösturid kaebavad praegu väga seeüle, et neile tihti raskusi valmistavat näiteks mitmesuguste teatelehtede täitmine sellepärast, et neil ei ole väliakoolitatud tööjõude, nagu suurtööstuses. Aga mis väiketööstuse seisukorra eriti raskeks teeb on see, et meie väiketööstus on hooaja tööstus, tema peab lühikesel hooajal vältel suutma niipalju tööd ära teha, et sellest siis terve aasta võiks ära elada. Meie teame, et hooaja tööde küsimus on eriti põhjamaadel väga raske, sest põhjamaadel on suvised ajad, kus paljud töid võib teha, väga lühikesed. Sellepärast peab põhjamaadel hooajal tööd eriti intensiivne olema, ja kuna Eesti kuulub põhjamaade liiki, siis satuvad väiketööstused meil erilistesse raskustesse. Ma tahaksin meelde tuletada niisuguseid tööalaseid, nagu on näiteks maalri- ja rätsepätööstus. On päris selge, et maalritöid ei saa teha talve aegu, peab ära kasutama suvist kõige paremat hooaega, kus töö kuivab, ja see töö peab olema nii korraldatud, et töölisel võivad terve aasta ära elada, sest need tööd, mis talvel saavad, on võrdlemisi väikesed. Peaülespidamise võimalused on ikkagi suvel. Samuti nagu ma juba ütlesin on ka rätsepätööstus. Ka siin

on pühade eel ja ka suvel, kus palju välismaalasi sisse sõidab ja välismaa tellimised tulevad, tööhooaeg ja sellest peab terve tööstus aasta läbi ära elama.

Kui üldse vaatame meie tööpäeva pikkuse kohta käivaid andmeid statistika kuukirjas, siis leiame, et väiketööstuse kohta meil tööpäeva pikkuse asjus kahjuks andmed puuduvad, kesktööstuse kohta on need andmed olemas. Nende andmete järgi, mille juures statistika kuukiri küll ise natuke kahtleb, on kesktööstuses tööpäev lühem, kui suurtööstuses ja isegi 8-tunnilise tööpäeva normist vähem. Kui vaatame andmeid 1930. a. II poole kohta, siis on suurtööstuses keskmine tööpäeva pikkus 8,13 tundi, kesktööstuses — 7,97. Ma pean siin juures veel ära märkima, et 1927. a. võrreldes tööpäeva pikkus meil väga tunduvalt tagasi on läinud. 1927. aasta teisel poolel oli suurtööstuses tööpäeva pikkus 8,35 tundi, nüüd 8,13 tundi. Kesktööstuses oli 1927. aasta teisel poolel tööpäev pikem kui suurtööstuses, nimelt 8,29 tundi, nüüd 7,97 tundi. Võib-olla need andmed ei ole täielikud, aga näitavad siiski, et teatud aladel, nimelt keskja väiketööstustes siiski rohkem, kui suurtööstuses, on 8-tunniline tööpäev juba läbi viidud ja seepärast selle seaduse põhimõtted ei peaks raskusi tekitama. Aga raskus seisab selles, et arvestades hooajaga iga päev ei ole võimalik töötada 8-tunnilise tööpäevaga, vaid hooaegadel muutub see tööpäev pikemaks, kuid aasta ümber annab siiski välja keskmiselt 8-tunnilise tööpäeva normi. Aastaaegadel, kus pole tööhooaeg, on töölistel võimaldatud pikem puhkeaeg. Aga üksikutel tööaladel tuleb ette olukordi, et teatud aastaaegadel peab intensiivsemalt töötama ja selle vastu teistel aastaaegadel puhkama. See võimalus on kõigis välismaa seaduseandlustes ette nähtud, meie seaduseandluses, kahjuks, aga mitte. Ma ei taha minna pikale välismaa seaduste loetlemisega, vaid nimetaksin ainult huvitavamad tüübid, kuidas välismaa seadused suhtuvad sellele küsimusele. Saksa seadus deklareerib, et 8-tunniline tööpäev ja 48-tunniline töönael maksev on. Tema annab aga otsekohe ka ühes paragrahvis määruse, et kui üksikutel tööaladel peaks selguma, et 8-tunniline tööpäev aasta ümber läbiviidav ei ole, siis valitsusel on õigus tööandja ettepanekul, tööliste arvamisil ära kuulates, teisi korraldusi maksta panna, nii et 8-tunniline tööpäev oleks läbisegi maksev pikemal hooajal, misjuures keskmine töönael ei tohi ületada 48 tundi. Üksikutel ajajärkudel võib see aga pikem olla. Ka siis, kui tööliste ja tööandjate organisatsioonid enda vahel kokku lepivad, näiteks kollektiivlepingu maksta panevad, siis see ei nõua valitsuse sanktsiooni, ja kokkulepe on maksev.

Huvitav on märkida, et selle põhimõtte on omaks võtnud isegi mitte keegi muu, kui Washingtoni rahvusvaheline töökonventsioon 8-tunnilise tööpäeva kohta, mida meil alati 8-tunnilise tööpäeva seaduse arutamisel autoriteetlikuks peetakse. See konventsioon näeb ette, et seal, kus 8-tunnilise tööpäeva läbiviimine aasta läbi ei ole võimalik, et seal antakse valitsuse võimudele õigus maksta panna 8-tunniline tööpäev teatud perioodi peale, selles mõttes, et selle perioodi jooksul üldine tehtud töötundide arv, jagatud tööpäevade arvu peale, ei tohi ületada 48 tundi nädalas.

Tshehhoslovakkias on võimalikuks peetud piirduda 4-nädaliste perioodidega ja seal on ette nähtud, et iga 4-nädalise perioodi jooksul tehtud töötundide arv ei tohi ületada 192 tundi. 4-nädalised perioodid on maksta pandud 16 tööstuse eriharus. Täheleb seal on nii suur vajadus erandeid teha.

Taani on küsimuse lahendanud teisel teel. Taanis antakse siseministrile õigus teatud aastaajal, 4 kuu jooksul, erandeid teha. Siseminister võib maksta panna korraldused, et 4 kuu jooksul seaduse norm mitte maksev ei ole. Ma kordan veel, et ma ei taha hakata kõigi üksikute maade seaduseandlust üles lugema, aga peaaegu kõikides maades on püütud mõelda selle peale, et on niisuguseid töoharusid, mis kuidagi ei paindu ümber aasta seaduse alla, sest ei saa kõike ühe mõõdupuu alla viia.

Teiste maade seaduseandlused on püüdnud neiks juhtumisteks leida väljapääsede. Meie seaduseandlus ei ole ühtki erandit teinud peale ainukese, et lõunavaheaja kohta võib maksta panna erikorraldusi, muus osas töökorraldamise asjus ühtki erandit tehtud ei ole. Kui nüüd väiketööstuse juures peatuda, siis tuleb üks tõsine kahtlus päevakorrale, mis seda teravam on, mida kategoorilisem seadus on. Kui seadus on tehtud paindumatuks, siis paratamata on karta, et temast hakatakse mööda hiilima. Tuleb küsida, missugused varantiid on, et valitsuse võimud suudavad seda seadust läbi viia ja kuivõrt tahavadki nad seda läbi viia. Kui sotsiaalkomisjonis nende raskuste peale tähelepanu juhiti, siis üks komisjoni liikmetest, kes oma ülesandeks oli võtnud esitada neid parandusi, mis olid tekkinud kokkuleppest pahema tiiva ja töösturite esindajate vahel, see komisjoni liige avameelselt seletas, et need raskused väiketööstuse kohta ei tarvitse mõõduandvad olla, sest väiketööstuses on raske kontrolli teostada, ja seepärast peab arvama, et väiketööstuses kõik need normid maksta ei pruugi hakata. Ta kuulutas ette, et kõik need seadusenormid jäävad väiketööstuses teostamata. Kui vastasrinna poolt küsimus valitsuse

esindajale ette pandi, et mis siis valitsus arvab, kas on võimalik kontrolli väiketööstuses teostada või on seadus selleks esitatud, et temast väiketööstuses mööda hiilida, siis jättis valitsuse esindaja vastuse võlgu. Valitsuse võimud peaksid oma seisukohad ütleva, kuidas mõtlevad nad teostada seda kontrolli. See küsimus ei ole sugugi üleaarune. Nagu ma ütlesin, on praegune seaduseelnõu juba kord Riigikogu poolt läbi vaadatud, ja Riigikogu ühines siis nende motiividega, mida kokku seadis tookordne Hariduse- ja sotsiaalminister Hünerson, ja mis siis valitsuse selletuskirjas olid ette toodud. Ja nendes motiivides on muu seas öeldud: „Lõpuks on soovimatu välja anda seadust, kui on olemas tõsine kahtlus selle kohta, kas on võimalik teostada tarvilikku järelevalvet selle täitmise ja elluviimise üle. Võib kindlasti öelda, et meie tööinspektsiooni piiratud koosseis seaduseelnõu elluviimiseks vajab täiendust.

Sealjuures pole aga lootust praegusel ajal tööinspektsiooni koosseisu suurendamiseks. Anda välja üleliigne seadus ilma tarviliku garantiita tema täitmise üle järelevalve teostamiseks, tähendaks kõigutada lugupidamist seaduste vastu üldse.“

Ma olen karvapealt samasugusel arvamisel, et seaduse täitmata jätmise kõigutaks lugupidamist seaduste vastu. Ja kuigi valitsuse võimud arvamisel peaksid olema, et seda seadust ei tarvitse täies ulatuses teostama hakata, et väiketööstuses võidakse esialgu nagu läbi sõrmede tema teostamise peale vaadata...

Juhataja: Kõneleja on nõus jätkama kõnet pärast vaheaega.

Vaheaeg kl. 21.30 min. — kl. 21.50 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees **R. Penno**.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

Juhataja: Riigikogu koosolek kestub. (Hüüded: Lõpetada!) On tehtud ettepanek,

lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on tagasi lükatud.

J. Saar: Ma teen ettepaneku, kvoorum kindlaks teha.

Juhataja: Rkl. Saar palub kvoorumi kindlaks teha. (Helistatakse kõrvalruumidesse.) Koos on 54 Riigikogu liiget, seega on kvoorum koos, koosolek kestub,

A. Schulbach (jätkab kõnet): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Enne va-

heaega ma jäin peatama selle küsimuse juures, kuivõrt läbiviidav on väiketööstuses 8-tunniline tööpäev niisugusel kujul, nagu ta siin ette on toodud. Ma kandsin ette Hariduse- ja sotsiaalminister Hünerson'i arvamise selles küsimuses, kus märgitakse, et kui seadust ei teostata, siis see tähendaks kõigutada lugupidamist seaduste vastu üldse. Ma arvan, et peale selle motiivi, mis härra minister ette on toonud, on paar teist motiivi, mis kõnelevad selle vastu, et võtta vastu seadus, kui tahet ei ole teda järjekindlalt teostama hakata. Kui seaduseelnõu vastu võetakse, peab seda ka teostama. Üks neist motiividest on see, et seadus, mida järjekindlalt ei teostata, annab kodaniku ja ettevõtja ametniku omavoli alla. Ametniku äranägemisest oleneb, kas teda vastutusele võtta või mitte. Ametnik võib üldiselt läbi sõrmede vaadata seaduse rikkumiste peale, kuid teisest küljest võib ka protokolle sadama hakata nende peale, kes ametnikule ei meeldi. Sarnane kord, kus seadus võib muutuda ainult üksikute kimbutamiseks, on igas riigis halbu tagajärgi andnud.

Teine halb on see, et ettevõtjate keskel võib tekkida arvamine, et seadust nende suhtes ei kavatseta maksma panna. Siin tekivad ometi selle seaduse järeldusel tsiviilvahekorrad, ja nõudmiste esitamine võib 10 aasta jooksul sündida. Ütleme, kui kuskil vorstitööstuses mingisugust tööaja kontrolli ei peeta, siis teevad töölised endiselt ületunnitoid, ja ettevõtja võib olla arvamisel, et need senise kokkuleppe järgi lisatasu alla ei käi, kuid siis võivad tekkida nõudmised, mida 10 aasta jooksul võib esitada ja mis võivad teatud ettevõtte raskustesse ajada. Sellepärast arvan, kui seadus välja antakse, siis peab seda kõige kindlamalt teostama, ning sellepärast tahaksin lugupeetud Hariduse- ja sotsiaalministrile ette panna küsimuse, kas arvab ta, et praeguse tööinspektorite aparaadiga on võimalik valvata selle seaduse teostamise üle?

Kõige olulisem vahe, mis praegumaks va korra ja uue seaduse vahel on, seisab selles, et ületundide tegemine saab pandud palju kindlamate normide alla kui seni. Seni oli ju 8-tunniline tööpäev nagu ütlesin, suuremas osas tööstustes läbi viidud, kuid ületundide tegemine oli võrdlemisi vaba. Tuli küll luba küsida, kuid tundide arv ei olnud väga piiratud. Uus seaduseelnõu piirab neid tunduvalt, mitte üksnes kahe tunniga päevas, vaid piirab ka peale selle üldist ületundide ülemmäära aasta jooksul ja näeb ette, et ilma luba küsimata võib teha aastas 75 ületundi ning peale selle Hariduse- ja sotsiaalministriumide töökaitse ja sotsiaalkindlus-

tuse osakonna direktori loal veel 100 ületundi aastas. Nii et kokku võib teha 175 ületundi aastas.

Pea alla kriipsutama, et see valitsuse eelnõu läheb märksa kaugemale, kui omal ajal sotsialistide poolt esitatud eelnõu. See nägi ette, et teatud liigis, näiteks hooajatoostuste juures — eelnõus on need tööd üles loetud: telliskivitehased, turbatööstused, saetööstused j.n.e. — nende suhtes lubas sotsialistide eelnõu teha kuni 300 ületundi aastas. Sellele järgnev paragrahv, nimelt § 10 nägi ette, et peale § 9 ettenähtud juhtude võib ministeeriumi loal teha veel kuni 150 ületundi. Nii et sotsialistide eelnõu nägi ette palju suurema ületundide tegemise vabaduse, kui praegune valitsuse eelnõu.

Pea ütlema, et endine Hariduse- ja sotsiaalminister, kes ka praegu kuulub valitsusse, kuid teise ministrina, luges just selle ületundide piiramise tähtsamaks põhjuseks, mis pärast seda seaduseelnõu ei saa vastu võtta. Selle kohta on Hariduse- ja sotsiaalminister härra Hünerson oma seletuskirjas, mis ette kantud Riigikogus, öelnud järgmist: „Meie pealesõjaaegne rahvuslik tööstus ei ole küllalt nii tugev, et võimalik oleks mõeldavas ulatuses ellu viia kaheksatunnilist tööpäeva ja panna tihti looduslikult tingitud hädavajalikkudele kõrvalekaldumistele kitsad ja piiratud raamid. See tähendus puudutab peasjalikult ületundide töö tegemist. Meie näeme, et ületundide tegemine, kuivõrt see ei puuduta eelnõu § 8 näidatud töid, oleneb täiesti administratiiv-võimu heaksarvamisest — minister või inspektor; kui nemad sellele heatahtlikult suhtuvad, läheb asi hästi, vastasel korral aga võib tööstus saada administratiiv-võimu omavoli läbi parandamatut kahju, missugune lõppkokkuvõttes langeb nendesamade tööliste peale, kelle huvisid käesolev seadus kaitsta tahab.“ Sel ajal võttis 8-tunnilise tööpäeva seaduse õige terava arvustuse alla osa praeguse koalitsiooni ajakirjandusest, ka üks osa rahvasaadikuid hindas teda, kusjuures ületundide tööd piiramine leiti selle seaduseelnõu suuremaks puuduseks.

Kui meie nüüd läheme nende seisukohade juurde, mis on avaldanud ületundide suhtes töösturid, teiselt poolt ka töölised, siis need seisukohad ei poolda ületundide suurt piiramist. Sotsiaalkomisjonis esines kaubandus-tööstuskoja ja tööstuseringkondade esindajana härra Kolts, kes iseloomustuse andis ületundide tööd vajaduse kohta meie tööstuses, näitena tuues metallitööstust. Tema ütles, et metallitööstuses puuduvad standarttööd, puuduvad võimalused töötada ladusse. Metallitööstus peab elama juhuslikkudest tellimistest, mis saadakse uute töökodade sis-

seseadmisest. Aga tavalik nähe on see, et kui kellelgi kava on vabrikut sisse seada, kui tema krediitid on kätte saanud, siis on tema kohe tahe seda raha mitte seista lasta, vaid raha liikvele panna. Sellepärast püüab ettevõtte anda tellimisi masinate ja sisseseadete peale sinna, kus see kiiremat täitmist leiab. See on alaline nähe, et kui tellimine tuleb, siis tuleb see äärmise kiirusega täita. Isegi riigi ettevõtete ja asutuste tellimised tulevad täita kiires korras ja nende läbiviimiseks on tarvis ületunde. Kui tellimist kiirelt ei täideta, siis antakse tellimine mõnele teisele, kellel võimalik on selles suhtes rohkem ületunde teha. Härra Kolts avaldas tõsist kahtlust, et kui meil seadus käesolevas ulatuses maksma panna ja ületunnid piiratakse, siis tööstus võistlusevõimetuks muutub naabermaadega. Härra Kolts tõendas, mina isiklikult ei saanud seda kontrollida, et Rootsi seaduse järgi on võimalus antud kuni 200 ületundi teha ilma luba küsimata, peale selle 150 tundi luba küsides. Sellega kaks korda niipalju, kui meie seadus lubab. Nüüd on tekkinud kartus, kas mitte Rootsi tööstus meie tellimised ära ei võta? Ma pea ütlema, et ma ei ole saanud Rootsi seadust kontrollida, kuid Soome seaduses maksavad just samad normid, mis härra Kolts ette tõi. Meil aga tahetakse seadus nii paindumata kujul maksta panna. Ma ei hakka üksikute tööstuseharude juures vaatama, mis samas seisukorras on, nagu metallitööstus, niisuguseid tööstuseharusid võiks suure hulga ette tuua. Teiselt poolt on ületundide piiramise vastu tööliste ise. Meie vabrikute esindajad komisjonis, kus see küsimus arutamisel oli, juhtisid tähelepanu sellele, et kui niisugused kitsad normid seadusesse võetakse, siis see tööliste seas tõsist nurinat võib tekitada. Et meie tööliste ise ületunde pooldavad, seda tunnistas ka üks valitsuse esindajatest, mäeameti direktor. Kui komisjonis küsimus üles tõsteti, kuidas on mäetööstuses 8-tunniline tööpäev läbiviidav, siis pidi ta tõendama, et kaugelt igalpool ei ole 8-tunniline tööpäev läbiviidav ja just sellepärast, et tööliste ise selle vastu seisavad. Ta tõi ette näiteid, kuidas üksikutes kaevandustes tööliste rahulolematust avaldasid, kui järgmine vahetus sundis nad töö juurest ära minema, sest nad oleksid tahtnud veel edasi töötada. Minul ei tarvitse kaugele minna tõenduste otsimisel, vaid tuletaksin ainult meelde, mida omal ajal ütles 8-tunnilise tööpäeva seaduse arutamise juures lugupeetud sotsialistide juht Mihkel Marna. Ta tõi ette siitsamast Riigikogu kõnetoolilt, et 8-tunnilise tööpäeva läbiviimine sagedasti vastuseismist leiab tööliste eneste ringkondades, ja et seal tahetakse ületunde teha, nii et sotsiaalseadusi

tuleb läbi viia sagedasti vastu tööliste tahet. Härra Martna tõi tol korral ette ühe huvitava juhtumise siitsamast naab-rusest, see oli varsti pärast seda, kui Riigikogule praegune hoone ehitati, ja härra Martna ütles, et ta selle hoone ehitamisel on leidnud mitu töölist, kes on teinud vabrikus oma 8-tunnilise tööpäeva ära ja tulnud siis siia selleks, et siin teist 8-tunnilist tööpäeva veel teha. Kui ta on küsinud, kas sarnastel inimestel pole mõtet oma tervise peale, siis on vastatud, pole midagi parata, teenistus on niisugune, et perekonna ülalpidamiseks paratamata peab ületunde tegema. Tähendab, tehakse isegi teine tööpäev veel selle kõrvale, mis vabrikus tehtud on. Ja kui sellest välja läheme, et meie tööliste hulgas ei ole veel nii kõrgele arusaamisele jõutud, et nad 8-tunnilise tööpäeva läbiviimist igal juhtumisel pooldaksid niisugusel kujul, nagu siin läbi viidud, siis võivad tulla meil mõnedki raskused. Meie teame kõigepealt, et praegu on terves ilmas liikumine, mis nõuab tööliste palkade allakiskumist. Kui võtame Saksa ajalehed, kas või sotsialistide häälekandja „Vorwärts“, siis leiame igalpool pealkirja „Lohnabbau“. Meie kuuleme, et seal on streigid, mis tööliste kaotustega lõpevad, ja igalpool on praegu üks ja sama vool, — töölistpalkasid vähendada, alla lüüa. See politika on jõudnud otsaga juba Lätisse, kus ka seda osalt läbi viidud, ja isegi meil Eestis on sellest rääkima hakatud. Kui see küsimus on, millega arvestama peab, siis tuleb tõsiselt küsida, kas on aeg ületundide piiramisega tööliste palkasid veel alla lüüa? Tuleb silmas pidada, et paratamata hakatakse siis otsima mõningaid teid, kuidas sellest seadusest mööda hiilida. See aga iseenesest halvendab veel tööliste seisukorda. Meie teame, et mitmel pool väiketööstuses avalikult öeldakse, et kui see 8-tunniline tööpäeva seadus vastu võetakse, kui ta sarnasel kujul vastu võetakse, nagu ta esitatud on, kui teda painduvamaks ei tehta, siis ettevõtjad saavad raskustest kergesti üle sel teel, et hakkavad tööd töölistele koju andma, ja kodutöö selle seaduse alla ei käi. Meie teame aga ka, et kodutöö kõige koor-mavam on, kus mingisugust järelevalvet ei ole, ja seepärast tähendaks väga kategooriliste normide maksmapanemine meie töölistklassi viimist vihma käest räästa alla. Teiselt poolt sunniks see töölisti sagedasti otsima õhtust kõrvalteenistust või teist tööpäeva mõnes teises ettevõttes. See tähendab, needsamad ettevõtted võivad oma töölisti vahetada. Minu arvates see iseenesest midagi head ei anna. Lõpuks peame silmas pidama, et tööliste teenistus on üldiselt kehv, eriti hooaja töölistel, kes võrdlemisi lühikese hooaja kes-tel peavad elu ülalpidamist saama niipalju,

et nad perekonnaga talve läbi peavad suutma ära elada. Aja jooksul võib niisugune paindumatus seaduse juures suurt meelepaha tekitada.

Mulle tundub, et eelnõu kokkuseadjad on seega isegi arvestanud, et selle läbiviimise juures võib tekkida teatud vastu-seis niihästi töösturite kui ka tööliste poolt. Eelnõu näeb ette, et ületundide tegemisel peab olema töösturite ja tööliste omavaheline kokkulepe, kuid ometi ei jäeta ületundide tegemist täiesti töösturi ja tööliste omavaheliseks kokkuleppe as-jaks, vaid viiakse see ministeeriumi kont-rolli alla, nimelt nõutakse, et kui ka töö-lised ja töösturid, mõlemad pooled, ühi-nenud on arvamises, et ületunnitöö on paratamata, et see on tööstuse huvides, et sarnasel juhtumil mõlema poole soovid peavad veel minema administratiiv-aparaadi otsustada, ja selle heatahtlikkusest oleneb, kas tööliste ja töösturite huvid rahuldatud saavad või mitte. Välismaal on mõnelgi pool lubaküsimise süsteemist loo-butud ja pandud maksma lihtne teada-ande kord, misjuures on huvitav märkida, et ühel maal, ma kardan, võib-olla et eksin, aga mulle näib, et Austrias, sea-duseandlus nõuab, et ületunnid, mis te-hakse tööliste ja tööandjate omavahelisel kokkuleppel, lihtsalt registreeritakse poli-tseis! Vististi sellepärast, et politsei kõige rohkem kättesaadav on.

Kui üle minna selle seaduse tehnilise väljatöötamise juurde, siis peab küll üt-leva, et on mõned puudused ja selgusetu-sed jäänud ka pärast seda, kui valitsuse esindajad komisjonis on ära kuulatud. Need selgusetused takistasid väga tundu-valt komisjoni tööd ja jäi mulje, nagu siin Riigikogus isegi avaldati sõnadega, et kas ei ole sotsiaalkomisjonis mõnesugune töö-takistus. Mingisugust töötakistust seal ei olnud, vaid kuidas tööde käik seal oli, selle kohta tahaksin paari sõnaga anda väikese ülevaate.

Kohe kui seaduseelnõu oli esimesel lugemisel komisjonis, juhiti ühe komis-joni liikme poolt, kes kuulub sotsialistide ridadesse, tähelepanu sellele, et uue mõiste — käitise — sissevõtmine sellele seaduseelnõule iseenesest kasuks ei ole, et see mõiste ei ole meil täpselt välja kujune-nud, sellepärast võivad lahkarmamised ja arusaamatused tulla selle tõlgitsemisel. Pärast seda peatus küsimuse juures vas-tasrind ja nõudis valitsuse esindajatelt mitte midagi muud, kui ainult täpselt sel-gust, mida mõeldakse käitise mõiste all, sest nagu komisjonis tekkinud läbirääki-mistest selgus, võib seda mõistet tõlgit-seda kahte moodi: võib tõlgitseda natu-kene kitsamas mõttes, et käitise mõiste alla käib iga registreeritud või patentee-ritud tööstuseettevõte, nagu öeldakse

venekeeles „savedenie“. Teiselt poolt olid asjaolud, mis sundisid oletama, et seadus ei piirdu mitte üksi registreeritud tööstuseettevõttega, vaid lubab käitiseks tunnistada ka iga majapidamist, mis oma enese korrapidamiseks, oma ehituse jaoks tarviminevateks töödeks, mis selles seaduses üles loetletud, palgalist tööjõudu tarvitab. Need tööd on eeskätt ehitustööd, hoonete ülesehitamine, lammutamise, ümberehitamine, korrashoidmine, parandamine, igasugused kraavide ja kaevude kaevamise tööd j.n.e. Valitsuse esindaja püüdis esialgu seletada, et need tööd ei käi käesoleva seaduse alla, et neid ei ole mõeldud selle seaduse alla viia. Aga kui päriti seletust seaduse lausestuse suhtes, siis jäi valitsuse esindaja vastuse võlgu. Pean näiteks valitsuse esindaja tähelepanu juhtima sellele, et § 1 punkt 3 järele igasugune hoonete korrashoid selle seaduse mõttes käib tööstusliku käitise mõiste alla. Tahaksin heameelega küsida, missugune on see tööstuslik käitis, kes peab korras põllumajanduslikke hooneid ehk linnamaju. Mina tean ainult üht sarnase käitise juhatajat, see on majajomanik, samuti ka taluomanik, kes valvab, et tema hooned korras oleksid, kes võtab palgalisi tööjõude hoonete kordaseadmiseks, ja et seaduse täpse mõtte järele selleks erandit tehtud ei ole, siis seegi käib 8-tunnilise tööpäeva seaduse alla. Asi muutus veel halvemaks, kui hakkasime kuulama neid juriste, kes olid üldkomisjonis selle küsimuse üle väga põhjalikult vaieldud. Üldkomisjonis selgitati väga pikalt, mis on käitis. Meil oli võimalik kuulata mitte ainult ühte juristi, vaid rohkem, ning seal selgus, et juristide arvamised läksid lahku isekeskis ja väikesel määral ka valitsuse esindaja arvamisest. Kui juristile küsimus ette pandi, et kui taluomanik hakkab ise kraave kaevama, võtab palgalisi tööjõude, kas see on tööstuslik käitis või mitte, — siis arvas üks jurist, et on. Kui küsiti, et kui taluomanik palkab sulase põllutöö jaoks ja komandeerib selle kraavitööle, kas see on siis tööstuslik käitis? Jurist arvas, et ka see on palgaline käitis niivõrt, kui ta töö on seotud kraavitöödega. Kui ta aga põllutöödele üle läheb, siis see ei käi selle seaduse alla, kraavitöödel töötades aga käib. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla pool käitist, või missugune tärimin siin kohane on, seda ma ei tea. Ma ei ole jurist ja sellepärast komisjonis ei tahtnud selles küsimuses seisukohta võtta ja jätsin asja valitsuse esindaja redigeerima. Ainuke mu soov oli, et seaduse lausestamine oleks seaduseandja tahtega kooskõlas. Esialgu arvati, et üldkomisjon seda teeb, käitise mõiste kindlaks määrab, ja sellepärast meie töö seisis, ei kandnud küllalt taga-

järgi. Komisjon võttis küll oma algatusel ette teatud piiramise, par. 1 punktides 1 ja 2, kus nähakse ette, et tööstuslikeks käitisteks käesoleva seaduse mõttes loetakse kõik ettevõtted, kus saadust valmistatakse, ümber töötatakse, puhastatakse, parandatakse, kaunistatakse, lõpetatakse j.n.e. Tuldi otsusele, et meil ei ole üldse niisugust majapidamist, kus mõnesuguseid aineid ei valmistataks, ei töötataks ümber ega puhastataks, vaid näiteks igas põllupidamises tuleb aineid ümber töötamist ette ja sellepärast käiksid nad kõik § 1 alla. (V a h e l h ü ü e d.) Nii laialises mõttes ei tahetud seda seadust aga tõlgitseda. Kui seda võrreldi Washingtoni konventsiooniga, siis nähti, et meil ei ole õieti tõlgitud sõna „käitis“, vaid palju vastavam algtekstile on sõna „tööstus“. Sellepärast § 1 p. 1 ja 2 asendati sõna „käitis“ „tööstusega“. Siin on tekkinud nüüd huvitav seisukord. Üldkomisjon on käitisevnamete seaduses võtnud vastu § 1 üldiselt samasuguses lausestuses nagu oli selles seaduses, kuid tarvitanud sõna „käitis“. Nii et õieti kahes ühel ajal arutusel olevas seaduses põhjapanev paragrahv on lausestatud kummaski isemoodi. § 1 pkt. 3 juures komisjonil ei olnud põhjust sõna „käitis“ asendada sõna „tööstusega“, sest seal räägitakse igasugustest ehitistest, hoonetest, raudteedest, tänavraudteedest, sildadest, kaevudest j.n.e., uuesti ülesehitamisest, korrashoiust, parandamisest, ümberehitamisest ja lammutamisest, aga ka alusmüüride ja igasuguste teiste eeltööde tegemisest ülealnimetatud ehitiste ja hoonete juures. Siin tuli aga uus kahtlus, et see paragrahv võib meil ka teisi majanduse alasid valusasti riivata, eriti põllumajandust, ja kuigi aruandja püüdis selgitada, et arusaamatusi ei tule, et talumajapidamised ei käi selles seaduses nimetatud käitise mõiste alla, nõudis ka üks osa koalitsiooni siin selguse mõttes parandust, ja valitsuse esindaja võttis paranduste tegemise oma peale. Ja kui ma selle paranduste tegemise ajaloo siin ette kannan, siis selleks, et näidata, kui raske on see selle seaduse konstruksiooni juures. Tavaliselt komisjoni koosoleku algusel toodi mõni värske parandus valitsuselt ja sooviti, et see kohe vastu võetaks. Komisjoni liikmetel ei olnud võimalik seda põhjalikult läbi vaadata, seepärast pidi komisjonis leppima nende küsimustega, mis otsekohe silma paistsid. Kuid tavaliselt olid aga vastasrinna poolt näidatud puudused, mida ka mõned koalitsiooni rühma liikmed jagasid, niisugused, et valitsuse esindaja varsti oma parandustest pidi loobuma. Ma kannan sellaseid ette. Et põllumajandus ja teatud liik väiketööstuslikke ettevõtteid selle seaduse

alla ei kuuluks, selleks esitas valitsus kõigepealt paranduse: § 1 täiendada uue lõpulõikega järgmiselt: „Käesoleva seaduse alla ei kuulu tööd, mida tehakse põllumajanduse valdaja enese poolt, olgugi palgaliste töövõtjatega või mis sihitud põllumajanduse otstarbeks või selle teenistuseks.“ Kui see parandus ette kanti, siis ei osatud komisjonis muud teha, kui ohati. Üksmeelselt arvati, et see parandus annulleerib terve kaheksatunnilise tööpäeva seaduse. (V a h e l h ü ü e.) Ma tulen ka nende viimaste paranduste juurde, lugupeetud härra Einbund, ja näitan, et ka need viimased parandused paremad ei ole — võtame kas või meie metallitööstuse, näit. „Teguri“ vabriku Tartus, meie teame, et ta teeb põllutööriistu ja teenib sellega põllumajandust, tähendab, et ta selle paranduse täpse mõtte järgi langeks selle seaduse alt välja. Meie teame, et põllumajanduses tarvitatakse riideid, jalanõusid j.n.e., tähendab ka vastavad tööstuseharud peaksid välja langema. Meie trükiteöstus trükib põllumajanduse ajakirju, — peaks ka välja langema. Meie veinitööstus tarvitab kodumaa aiavilja ja marju veinide valmistamiseks, tähendab ka veinitööstus võib seaduse alt välja langeda. Ühesõnaga, raske on leida niisugust tööstuseharu, mis selle seaduse alla veel oleks kuulunud. (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, ma ei tea kui laialt seda tõlgitseda võib, aga see ei olnud üksinda minu, vastasrinda kuuluva isiku arvamine, vaid seda avaldas üks seaduse ägedamaist kaitsjaist, kes valitsuse koalitsiooni kuulub, et kui seda parandust hakata vaatama, siis on raske öelda, mis põllumajanduse teenistuses seisab; tema arvamise järele võib öelda, et ka aeroplan ja tank võivad teatud juhtumistel olla põllumajanduse teenistuses. Ka komisjon pidi ütleva, et see esitatud parandus tagajärgi ei anna, ja sellepärast tuleb valitsusel otsida uut parandust. See uus parandus ilmuski järgmise koosoleku alguseks Riigikogu komisjoni ja kõneles järgmisest: § 1 lõpulõikeks võtta: „Käesoleva seaduse alla ei kuulu tööd, mida tehakse põllumajanduses valdaja enese poolt, ilma vahetalitajata, olgugi palgaliste töövõtjatega; samuti ei kuulu käesoleva seaduse alla viljajahvatamise tööd tuule- ja vesiveskites ning tööd väljaspool linnade ja alevite administratiivpiirkondi asuvates meiereides ja koorejaamades.“ Ka see redaktsioon sai kaudis ühemeelse arvustuse osaliseks, kuigi valitsuse koalitsioonist arvustusest seekord osa võttis ainult üks tiib. Ja näidati mitmesuguste oluliste puuduste peale, küsides näiteks kõigepealt, mispärast tehakse erand maal tuule- ja vesiveskitele, kuna ometi auru- ja mootorveskid samuti meie põllumajandust teenivad ja on märksa suu-

rema tähtsusega, kui tuule- ja vesiveskid — tuuleveskid on ajast ja arust läinud, ei tööta hästi, ning vesiveskid jälle uputavad ümbrust, millepärast maal on kisa ja ammune nõue, et üks osa vesiveskitest suletaks ja asetataks mootorveskitega, nüüd on aga just vesiveskid jäetud käesoleva seaduse mõttes erilise soodustuse alla.

Edasi küsiti, mispärast siis meiereid väljaspool linnade ja alevite piire on jäetud välja selle seaduse alt, kuna linnade ja alevite piirides asuvad meiereid, mis asuvad ümbruskonna loomulikus keskkohas, kus inimesed peavad käima ja siis ka oma piimatoomise asjad võivad ära õienada, — on jäetud seaduse alla.

Samuti näidati, et väiketööstused, eriti maal, nagu sepad j.n.e. väga suurtesse raskustesse satuvad ületundide loa küsimisega. Selle peale valitsuse esindaja komisjonis seletas, et tema arvates olevat väga raske parandust selle paragrahvi juurde kokku seada, tal olevat niisugune tunne, nagu ei saaks seda üldse teha. Tagajärg oli see, et valitsus selle paragrahvi parandamisest loobus. Kuskilt ilmus hiljem parandus, mida esialgu komisjoni juhataja tahtis valitsuse arvele panna. Selgus, et see oli aruandja poolt esitatud, sama aruandja poolt, kes kogu aeg oli toonitanud, et seadus on väga hea, et temas üldse vigu ega puudusi ei ole, mis vajaksid parandust. See parandus oli see, mis võeti komisjonis § 1 lõpulõikeks, ja mis kõlab järgmiselt: „Käesoleva seaduse alla ei kuulu ühismeiereid ja väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire asuvad väiketööstuslikud käitised, samuti ka nende käitiste ja ühismeiereide, kui ka põllumajapidamise vajaduseks ettevõetavad ehituse- ja mullatööd, kuiivõrt viimaseid ei teostata iseseisva tööstusliku käitise poolt.“ Selle paranduse juures puhkesid uuesti läbirääkimised ja vastasrinna kohus oli näidata tema puuduste peale. See redaktsioon on vastasrinna sõnavõtmiste peale vaatamata siiski muutmata esitatud, ja ma pean oma kohuseks ka Riigikogu tähelepanu juhtida nende puuduste peale, mis selles ettepanekus leiduvad. Siin on kõigepealt tehtud vahet ühismeiereide ja erameiereide vahel selle peale vaatamata, kas nad väljaspool linnapiire asuvad või mitte. Mispärast on see vahetegemine? Kas on siin ühistegevuse mõtte kaitse või on tahetud ühe koalitsiooni rühmituse poolt, kes selle paranduse kokkuseadmisest agaramalt osa võtnud, väikest pinni panna teisele koalitsiooni rühmitusele või midagi muud, aga tõsiasi on see, et 8-tunnilise tööpäeva alla on jäetud kõik erameiereid, niihästi „Estonia“ meierei Kadriinas, kui ka rkl. Saare oma Taeblass. See tekst ühismeiereide kohta ei ole siiski vist

kogemata siia sattunud, vaid mõnelt poolt teadlikult sisse torgatud.

Teiseks peab ütlema, et parandusete-gija läks kaugemale, kui ükski teine komisjoni liige või valitsuse esindaja seda oleks julgenud teha. Selle parandusega arvati välja seaduse alt kõik väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire asuvad väiketööstuse ettevõtted. Arvan, et kui see paranduse-ettepanek oleks tulnud mõne teise komisjoni liikme poolt, siis oleksid sotsialistid vististi teinud etteheiteid, et siin on tagasikiskumisega tegemist, kuna teatud liigid tööstusi tahtakse eelnõu alt eraldada. Seda parandust võib aga tervitada, sest selle seaduse läbiviimine käesoleval kujul võib tõepoolest suuri raskusi tekitada. Aga selle juures on arusaamata, miks on väiketööstuse ja väiketööstuse vahel vahet tehtud, linna ja alevite administratiivpiires ja väljaspool neid piire. Isegi ehitusepiir ei ole võetud arvesse. Need veskid ja sepatöökodad, mis asuvad väljaspool linna ehitusepiirkonda, aga linna administratiivpiirides, ja mis maarahvale palju suuremal määral on tarvilikud kui mõned metsa taga asuvad väiketööstuse ettevõtted, on pandud teistsugustesse töötingimustesse, kui väljaspool linna ja alevi administratiivpiire asuvad tööstuseettevõtted.

Edasi pöörab tähelepanu enese peale, et viimases lõikes tehtud erand tahab tabada punkt 3 tähendatud töid, selle juures redaktsiooniliselt läheb aga põhjalikult lahku punkt 3 loetlusest. Punkt 3 räägitakse ettevõtete ja ehitiste püstitamisest, korrashoidmisest, parandamisest, ümberehitamisest, lammutamisest j.n.e. Erand tehakse aga säärasel kujul, et öeldakse, et selle seaduse alla ei käi põllumajapidamise vajaduseks ettevõetavad ehituse- ja mullatööd. Mis tähendab iseenesest ehitusetöö? Kas ehitusetöö mõiste sisaldab endas kogu p. 3 loetluse, või mitte, seda ei ole ette nähtud. Punkt 3 nähakse ette käitised igasuguste ehituste j.n.e. korrashoiuks, lammutamiseks j.n.e. Aga erandi puhul nimetatakse ehituse- ja mullatöid. See ei ole kokkukõlas punkt 3 redaktsiooniga. Sellepärast paistab, et ka põllumajanduses teatud tööd selle lausendamise järgi käivad selle seaduseelnõu alla. Kahtlemata see viga tuleb Riigikogus ära parandada. Samuti paistab silma, et mingipärast on välja arvatud ainult põllumajapidamise vajaduseks ehituse- ja mullatööd. Nende ehituse- ja mullatööde kohta, mis ette võetakse linnades majade juures või mittekaubanduslikkudes käitistes ettevõetavate vastavate tööde kohta, pole erandit tehtud. Ja kui esialgse valitsuse redaktsiooni järgi võis seadust nii tõlgitseda, et need tööd, mis kinnisvaraomanikud ise teevad, üldse ei käi käi-

tise mõiste alla, siis nüüd sarnast tõlgitsemist anda ei saa, sest siis ei oleks vajadust põllumajanduses sarnaseid töid eraldama hakata. Kui tarvilikuks peetakse seal eraldada, siis tähendab see otsekohe, et linna majapidamises ja kaubandusettevõtetes tehtavad samalaadilised tööd käivad selle seaduse alla. Sellega on seaduse redaktsioon tehtud selles mõttes veel halvemaks, kui see valitsuse poolt esitatud eelnõus oli.

Ma ei taha peatuma hakata teiste paragrahvide juures, vaid tahaksin ainult öelda, et esimese paragrahvi arutamise käigu järele küsimus peaks olema selge, et paranduste tegemine eelnõu juurde sugugi kerge ei ole. Ma tuletaksin meelde, et koalitsiooni enese ajakirjanduses selle eelnõu puhul sõna võeti ja väga tarka õpetust anti. Ühes koalitsiooni ajalehes õpetati, et „vankrit ei tohi rakendada hobuse ette“. (V a h e l h ü ü d e d.) Vankrit ei tohi rakendada hobuse ette, nii oli artikli pealkiri. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei ole seda artiklit kirjutanud ja minul ei ole sellepärast võimalus seda ümber redigeerida. Selles artiklis on öeldud järgmist: „Üldse tuleb käesoleva seaduseelnõu arutamisel silmas pidada seda, et meie mitte vankrit hobuse ette ei rakendaks. Töö on siin maailmas ikka määratud teenima produktsiooni, mitte ümberpöörduvalt. Kui aga meie endale julguse võtame ignoreerida seda tõe, siis peame olema ka teadlikud tagajärgedest, mida see ei jäta toomata meie rahvamajanduse huvidele.“ Kuidas aga just talitama peab, et vanker hobuse taha, mitte ette ei satuks, selle kohta ei teadnud vastava rühma esindaja miskisugust ettepanekut teha. Valitsuse esindajagi ütles, et paranduste esitamine sünnitab teatud raskusi, ja sellepärast oli komisjon raskustes, mis selle paragrahviga ette võtta. (V a h e l h ü ü e.) Mina selgitasin seda, et komisjon oleks siiski pidanud seda parandama. Üks koalitsiooni esindajatest trööstis küll, et kõik seadused, mis antakse, on halvad. Seda meie pidavat teadma, et meie mitte üht head seadust vastu võtnud ei ole, kõik seadused tulevad parandada, seepärast võtame ta vastu kuidas ta on, ja üks üksikord teda parandatakse kui tarvis on, arvas ta. Selle juurde tuleb veel asjaolu, et seadused komisjonis vastu võeti teatud viisil tagurpidi: kui leiti, et § 1 ja teised põhjapanevad paragrahvid suuri puudusi sisaldavad, siis valitsus ja koalitsioon said sellest üle seega, et jäeti need paragrahvid lahtiseks, et valitsus saaks edaspidi parandusi esitada, aga järgnevad paragrahvid, mis vähema tähtsusega, võeti otsekohe vastu. Tuli nii välja, et olime seaduse tegelikult vastu võtnud, ja tagantjärele sai alles otsustatud, missuguses ulatuses ta maksma hakkab,

see tähendab võtsime ta nii vastu, nagu ta Riigikogule esitatud on. (V a h e l h ü ü e.) Mina ei saa kahjuks mitte komisjoni tööd ilustada, minu ülesanne on seda märkida, missugustes tingimustes komisjoni tööd sündisid ja mispärast seaduseelnõu sarnasel kujul Riigikogule ette pandud. Mina tahan seega öelda, et vastasrinda ei saa süüdistada selles, et ta ei ole seda seaduseelnõu paremaks teinud, sest nende paranduste väljatöötamine neis tingimustes, mis komisjonis olid, oli lihtsalt võimata.

Seaduseelnõu mõne paragrahvi juures jäi meil kõige algelisemate küsimuste juures vastus saamata. Selle seaduseelnõu selgroo on tööaeg. Tööaja mõiste kindlaksmääramiseks võttis komisjon lahkumineva redaktsiooni vastu valitsuse eelnõust, võttis vastu selle ettepaneku, mis oli esialgses sotsialistide poolt esitatud kavas, mida valitsus oli kõrvale jätnud. Mina ei hakka siin paragrahve ette lugema, igauks võib neid ise järgi vaadata, aga komisjoni ettepanek läheb lahku valitsuse kavast peaausjalikult selles, kuidas arvestada tööle valmisoleku aega. Sotsialistide eelnõu nägi ette, et tööajaks käesoleva seaduse mõttes loetakse aega, millal tööline ettevõtja käsituses on ettevõttes või väljaspool ettevõtet, ja mitte oma äranägemise järele seda aega kasutada ei saa. Vabariigi Valitsus ütles, et tööajaks loetakse see aeg, mil tööline tööandja või viimase poolt määratud tööjuhatause poolt antud tööde või ülesannete täitmisel on käitises või väljaspoolt käitist. On kahtlemata selge, et need definitsioonid üksteisest väga põhjalikult lahku lähevad. Võiks näiteks mõne tööala võtta. Võtame näiteks Riigivanema või Riigikogu Esimehe autojuhi. On päris selge, et Vabariigi Valitsuse eelnõu järgi tuleb tema tööajaks arvata aeg, mil ta tegelikult töö juures olnud, sõidukit parandanud, korraldanud või mil ta ülemuse käsituses linnas ümber sõitnud või väljaspool linna, ülejäänud aeg ei tuleks arvesse võtta, olgugi, et autojuht peab kogu päeva kodus olema ja väljasõidu käsku ootama. Sotsiaalkomisjoni ettepaneku järgi tuleks tööks valmisoleku aega aga ka tööaja hulka lugeda. (V a h e l h ü ü e.) Lubage, härra Johanson, mina ei taha praegu sugugi arvustada, vaid näitan lahkuminekute peale. Ma tahan just teiste küsimuste juurde minna, aga enne ütlen, mis on tööaja mõiste. Komisjonis tuli lahkuminek lihtsa küsimuse pärast. Hakati vaidlema väikeste asjade üle, ja siis tuli ka küsimus päevakorrale, kuidas peaks tööaeg olema korraldatud, kas ta peab olema ühtjärgi 8 tundi, muidugi vaheajaga, või võib tööpäeva korraldada ka jaoks. Selle lihtsa küsimise peale ei saanud Vabariigi Valitsuse esindaja vastust anda ja ei andnudki vastust. (V a h e l h ü ü e.) Kahjuks siin

seaduseelnõu kindlat vastust ei anna, redaktsioonist võiks ehk järeldada, et mõeldud on tööpäev ühtjärgi, sest muidu ei oleks vaja olnud sisse võtta § 5, mille järgi 5-tunnilise töö järele peab olema ½—1½-tunnine vaheaeg. Siin oleks huvitav kuulda, kuidas Vabariigi Valitsus sellest aru saab.

Mina ei taha, lugupeetud koosolijad, hakata teiste paragrahvide juures peatuma, pean vaid ütleva, et § 2 juures nii mõndagi öelda oleks ja nii mõnegi puuduse peale näidata, misjuures väga suured arusaamatused võivad olla. Aga et minu kõne pikale on läinud, siis ei taha ma praegu nende juures peatuda, võib-olla tekib li lugemisel vajadus nende peale tähelepanu juhtida. Tahaksin praegu siiski veel ühele paragrahvile tähelepanu juhtida, mis komisjonis eneses vastu võeti ja mis väga halb on. See on nimelt paragrahv, kus räägitakse ületunnitöö tasude normi määramisest. Valitsuse eelnõu nägi ette, et ületunnitööde eest maksetakse tasu 50% normaalsest töötasust rohkem, sellejuures oli § 13 viimases lõikes ette nähtud, et tükitöölistele maksetakse lisatasu ületunnitööde eest ainult põhipalgast. See redaktsioon leidis komisjonis arvestust, toodi ette, et võivad teatud tööliste liigid olla, kes ainult tükitöölistena töötavad, kelle mingisugust põhipalka ei ole ja selle järgi ületunnitööde eest mingisugust suurendatud lisatasu ei saa. Sellega ühenduses komisjoni aruandja esitas otsekohe paranduse, mis ka koalitsiooni häältega vastu võeti, mis kõlab järgmiselt: „tükitöölistele arvatakse normaalseks tunnitasuks palgamaksu perioodi jooksul teenitud summa jagatud tehtud tundidele“. See parandus tuli võrdlemisi kiires korras, koalitsioon võttis ta ühemeelselt vastu, vastasrind jäi erapooletuks, sest ei olnud võimalik sellesse süveneda, kuid seda parandust lähemalt arutades selgub, et ta seadustehniliselt päris võimata on, võimata selles mõttes, et tema tööandjad asetab tükitöö tasu väljaarvamisel raskesse seisukorda. Peab kõigepealt võtma viimase palgamaksu perioodil teenitud summa, jagama selle tööpäevade peale, siis saab alles kätte normi, mida peab antud palgamaksmise perioodil arvama töötasuks ületundide eest. Tähendab igakord palgamaksmisel tuleb uuesti teha ümber kõik see arvestus, võtta iga tööline eraldi ja arvata välja tema teenitud palgasumma ja jagada see töötundide peale. Ületundide tasu ei ole ka ühtlane ühe ja sama töö eest, vaid on suurem või väiksem, olenedes sellest, kas viimasel palgamaksmise perioodil on tehtud ületunde või mitte. Kui eelmisel perioodil on tehtud ületunde, siis järgneval perioodil need mõjuvad kõrgendavalt järgneva perioodi üle-

tunnitööde tasule, samuti ka järgnevale perioodile. Siin on alaliselt mingisugune uus kõrgendus, tõusev skaala, mille järele tasu ületundide eest igal uuel palgamaksmise perioodil tõuseb, ja seda ei ole seaduseandja nähtavasti tahtnud, vaid niisugune parandus on lipsanud komisjonis seaduseelnõusse III lugemisel.

Kui ma nüüd oma kõne kokku võtaksin, siis peaksin märkima järgmist. Käesolev tööstuslikkude käitiste tööaja seadus ei ole hästi kokku seatud. Ta peaks olema kokku seatud vääriliselt sellele suurele põhimõttele, mida taheti läbi viia. Meie teame, et töökaitse seadused, sotsiaalseadused, on meie riigis alati olnud seadused, millele kõige rohkem kallale tungitud, ja et need, kes seda seadust ägedalt kaitsevad, need teavad, et nende praegused liitlased on maal kõige ägedamini minevikus sotsiaalseadustele kallale tunginud, misjuures liialdades kõige väikesemaid puudusidki on kasutatud selleks, et näidata, kuidas meie sotsiaalseaduseandlus ummikusse läheb. Sellepärast meie sotsiaalseaduseandluse enese tuleviku pärast oleks tähtis, et seadused oleksid võimalikult hästi välja töötatud. See nõue on maksev muidugi kõikide seaduste kohta, aga ma kriipsutaksin alla, et just sotsiaalseaduste juures on see eriti tähtis. Sellest seisukohast välja minnes peaks ütlema, et kõige selle poolehoidu juures, mis meie 8-tunnilise tööpäeva seaduse vastu tunneme, peame ütlema, et sellel seadusel siiski teatud tehnilised puudused on, niisugused puudused, mis komisjon ei ole suutnud kõrvaldada ja mille juures kahtleme, et ka Riigikogu suudab neid kõrvaldada. Meie rühm tahab II lugemisel esitada mõned parandused. (V a h e l h ü ü e.) Sellepärast, härra Eilman, et ei olnud nii kerge seda

komisjonis teha, sest põhjaneva paragrahvi võtsite vastu alles lõpuks. (V a h e l h ü ü d e d.) Muidugi, see on koalitsiooni asi, kuidas ta meie poolt esitatud paranduste peale vaatab, aga meie oleme kindlas teadmises, et meie poolt esitatud parandused ei saa kuidagiviisi kõrvaldada kõiki neid puudusi, mis seaduses olemas, see käib meil üle jõu. Sest kui valitsus ei ole leidnud vastavaid parandusi, siis on halb lootus, et vastarühm, kellel puuduvad kõik materjalid, võiks esitada parandused, mis võiksid kõik puudused seaduseelnõust kõrvaldada. Sellepärast oleks täitsa loomulik, kui seaduseelnõu enne vastuvõtmist saaks läbi vaadatud mõne teise komisjoni poolt, kas või üldkomisjoni poolt. Meie rühm aga ei taha seda ettepanekut teha, sest siis võidakse tõlgitada seda niiviisi, nagu tahaksime meie selle seaduse vastuvõtmisega viivitada. Sellepärast püüame selle seaduse II lugemisel parandada, mis võimalik on, kuid peame ka I lugemisel deklareerima, et selle seaduse lausestamine, tema tehniline läbitöötamine, kirjapanek, ei ole kõigiti vastuvõetav, nii et meie tema eest ei saa enese peale vastutust võtta.

8. Koosoleku lõpetamine kvoorumi puudumisel.

Juhataja: Rkl. Fuks teeb ettepaneku,

lõpetada koosolek.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on tagasi lükatud.

Rkl. Fuks nõuab kvoorumi kindlaks tegemist.

(H e l i s t a t a k s e k ö r v a l r u u m i d e s s e.) Koos on 49 liiget, seega puudub kvoorum. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 22.58 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).